Bat. Gen.
XXI
199

CO

DE

FR

Aan het Bat. Gen.
Smeets.

CONSTANTINE

XXII 199

EN

DE TWEEDE ONDERNEMING

DER

FRANSCHEN,

TEGEN HETZELVE

DOOR

Een' Ooggetuige.

(Met eenige aanteekeningen)

UITGEGEVEN.

TE GOES BIJ
F. KLEEUWENS & ZOON.

1838.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.N.W.

Item Id : 1010231594

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal : 5 Maret 2012
No. Induk : 19721/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID : 0010-44029860
Beli / Hadiah : Ex. Museum

NA *den*
CLAUZEL *o*
tweede onde
beschrijving
acht Duitsc
gedeeld, w
tenschappel
tooneelen e
trok veler
zelve nog u
door dezen
Daar er to
en laatste
half jaar
nig lezers

NA *den mislukten aanslag van den Maarschalk* CLAUZEL *op* Constantine, *is de belangstelling in eene tweede onderneming zeer toegenomen. De belangrijke beschrijving hiervan door een' ooggetuige uit een geacht Duitsch dagblad, door onze Staats-Courant medegedeeld, waarin men ook vele bijzonderheden van wetenschappelijken aard, meesterlijk geschetste natuurtooneelen en fijne menschkundige opmerkingen vindt, trok veler aandacht, en wellig zullen sommigen dezelve nog wel eens geregeld willen lezen, waartoe men door dezen afdruk wordt in de gelegenheid gesteld. Daar er toch tusschen de mededeeling van het eerste en laatste Nummer in de Staats-Courant bijna een half jaar verliep, en vervolgen over 't algemeen weinig lezers vinden, of dezen gemelijk maken en te veel*

van het geheugen vergen, is de herdruk noodzakelijk te achten. Een en ander behoort bovendien tot de Geschiedenis, en is waardig méér dan als nieuws van den dag beschouwd, en bewaard te worden. Eene korte geographische beschrijving en geschiedkundige herinnering van Constantine, *uit den geloofwaardigen Schrijver, dien de steller van dit verhaal meermalen aanhaalt, zal vooraf niet ongepast schijnen. Korte aanteekeningen meerendeels uit het werk van den bedoelden* SHAW *ontleend, zullen insgelijks hierbij niet overtollig geacht worden, daar men na hem thans voor 't eerst iets belangrijks aangaande* Constantine *vernemt. En wat onze eigene opmerkingen betreft, daarover* suum cuique.

GOES, 10 April 1838. S.

BESCHRIJVING
VAN
CONSTANTINE,
DOOR DEN BEROEMDEN REIZIGER
TH. SHAW.

(*Reizen naar Barbarije en het Oosten I deel, bladz. 107. en volgg.*)

Constantine, of *Cirta* of *Cirta Sittianorum*, gelijk het oudtijds genoemd werd, is te regt van *Plinius* op acht en veertig mijlen, (15 uren gaans,) van de zee gesteld, (en is door keizer *Justinianus* na vele verwoestingen dermate hersteld, dat sommigen hem den stichter van hetzelve noemen.) Wij zien uit de geschiedenissen, dat het één van de voornaamste en sterkste plaatsen van *Numidië* was. (§) De eerste dezer omstandigheden wordt bevestigd door de uitgestrektheid der overblijfselen; en de andere door hare bijzondere ligging. Want zij was voor het grootste gedeelte op een voorgebergte, dat als een schier eiland in zee uitsteekt, gebouwd, en van alle zijden ongenaakbaar, behalven ten zuidwesten, daar zij aan het vaste land gehecht was. Dit voorgebergte was, naar mijne gissing, een goede mijl in den omtrek, liggende een weinig ten zuiden: maar ten noorden liep het uit in eene steilte, die loodregt gemeten, ten minsten honderd vademen hoog was. Van deze zijde ziende vertoont zich van ver een overschoon landschap, met eene groote verscheidenheid van valleijen, bergen en rivieren, welke er op eenen grooten afstand voor liggen. Ten oosten wordt het gezigt bepaald,

(§) Noch *Jugurtha* kan *Cirta* door wapenen winnen, wegens de natuur der plaats. (*Sallustius de Bello Jug.* § 25.)

door eene bijliggende reeks rotsen, die veel hooger zijn dan de stad, maar naar het zuidoosten is het land meer open, en geeft ons in het verschiet de bergen van *Seidy Rougeise* en *Zinganeah* te zien. In deze strekking is het half eilands-voorgebergte van het vaste land door eene naauwe vallei afgescheiden, welke ter wederzijde loodregt is, en waar langs de *Rummel* en *Ampsaga* vloeijen, (over welke eerste voorheen eene prachtige brug lag.) De landtong ten zuidwesten, daar de voornaamste stads-poort is, is bijna eene halve stadie breed; en geheel overdekt met gebroken muren, waterbakken en andere puinhoopen, welke tot aan de rivier uitgestrekt zijn, en verder strekken zij zich over een streek vlakken grond, die evenwijdig loopt met de diepe smalle vallei, van welke ik zoo even sprak. Dus was de ligging van het oude *Cirta*. Doch de tegenwoordige stad, is op verre na zoo groot niet, als bestaande slechts het halfeilands-voorgebergte.

Beneden de brug keert de *Rummel* noordwaard, alwaar zij bijna een vierde van een mijl door eenen rotsachtigen onderaardschen gang doorloopt, welken men op verscheiden plaatsen met voordacht geopend heeft, om des te gemakkelijker het water te putten, en het kanaal schoon te maken. Het is zeer waarschijnlijk, dat er eene wijze voorzorg der natuur in deze doorlating der rivier is te bespeuren, dewijl zij anderzins hier een' zeer grooten poel zoude gemaakt hebben, welke een groot gedeelte van het naburig land onder water zoude stellen, eer dit zijn weg naar zee konde vinden.

Constantine is een steen te midden eener beek, en volgens onze Profeten en Marabuts (Muzelmansche Priesters of zelfs Heiligen) zijn er zoo vele Franschen noodig om dien steen weg te nemen, als mieren, om een ei uit een pot melk optecheffen. Er zijn grachten rondom Constantine, die breed en zeer diep zijn; en slechts één poort dier stad is toegankelijk.

Een Arabier.

DE TOCHT NAAR CONSTANTINE.

I.

Thans, nu ik uit het krijgsgewoel in mijne vreedzame woning teruggekeerd ben, kan ik u het beloofde, meer omstandige verslag van onzen jongsten veldtogt in het binnenland van Numidie mededeelen. De zevenjarige strijd des Franschen legers tegen de Afrikaansche onbeschaafde volken is rijk in belangwekkende en roemruchtige gebeurtenissen geweest; maar de bestorming van Constantine is zekerlijk tot nu toe het schoonste wapenfeit der Franschen in dit krijgshaftige werelddeel. Wij, vreemde avonturiers, die voor onze nieuwsgierigheid door vijf vreesselijke nachten, voor *Constantine* in water en slijk doorgebragt, hebben moeten boeten, achten ons thans voor al ons lijden en voor onze geldelijke opofferingen schadeloos

gesteld. Wij hebben de Fransche jongelingschap zien strijden, en twintigjarige veteranen den roem bijna even duur zien koopen, als hunne vaderen in 1812; wij hebben gezien, welk een magtigen invloed de godsdienstige geestdrijverij op het gemoed van barbaren uitoefent; en wij hebben het inwendige van een geheimzinnig land leeren kennen, Cirta's bouwvallen en de schilderachtig woeste natuur in deszelfs omstreken bewonderd. Waarom volgen de Parijssche veldslag-schilders en de roman-schrijvers en treurspel dichters der nieuwe school hunne landgenooten niet op de krijgstogten door de Barbarijsche woestenijen? Hier erlangt men de verhevenste indrukken, en wordt het krijgsmansleven door de aantrekkelijkste episodes afgewisseld; hier bieden altijd nieuwe schilderachtige tooneelen aan iemand, in staat om de pen en het penseel te voeren, stof genoeg aan, om twee menschenlevens tot bewerking daarvan noodig te hebben. De bouwvallen der oude Romeinsche steden, de sombere eenzaamheid van den ouden Atlas, en het vreesselijke menschen-ras, 't welk tusschen de kloven van dat gebergte woont — die Beduïnen, met hunne zware baarden en spookachtige witte kleedij, en die magere, in lompen gehulde, op den laagsten trap der barbaarschheid staande Kabaijen — dit alles beloont de moeite van eene reis over zeeën en door woestijnen, vooral als men het te midden van het strijdgewoel en onder de muzijk van trommels en trompetten beschouwt. Welligt zijn er in Frankrijk grijze staatslieden, die deze schoone overwinning afkeuren, het Afrikaansche wingewest, omdat het eene plaats op de begrooting beslaat, vijandig zijn, en de 14 millioen niet kunnen vergeten, die de togt naar Constantine heeft gekost. Maar wat deze cijferaars ook zeggen mogen, de echte Franschman kan zich verheugen, want ook de oorlogsroem beteekent iets in de geschiedenis der Natien.

Den 1sten O
bestemde kolo
el-Hammar, h
uit vier brigad
de sterkte van
zamen niet m
en de loop ha
vreesselijk ond
pitalen van B
houten loodsen
en Medschez e
om het gestadig
en ten laatste
toevlugt neme
soldaten naar
hadden de eig
als de Zuaven
veel minder, d
De beide eerst
mours en den
den 1sten Octob
op. De hoogst
Parijsche voete
landsche zee.
Tamarix-plante
(*Jujubiers*), d
berghellingen
versieren. verd
in plaats daarv
zonder boom of
duurt. Wij h
opgeslagen, w
gelegerd was
De soldaten d
ransels. Weld
den berg, de

Den 1sten October begon de tot de onderneming bestemde kolonne, uit de legerplaats van Medschez-el-Hammar, haren togt tegen Constantine. Zij bestond uit vier brigades, ieder van welke echter naauwelijks de sterkte van een regiment bezat, en die alle te zamen niet meer dan 7000 man telden. De koorts en de loop hadden gedurende de maand September vreeselijk onder de troepen gewoed. De groote hospitalen van Bona en de tot ziekenhuizen ingerigte houten loodsen in de legerplaatsen van Drean, Ghelma en Medschez el-Hammar waren niet groot genoeg, om het gestadig toenemend aantal zieken op te nemen, en ten laatste moest men tot de stoombooten zijne toevlugt nemen, die eenige honderden half herstelde soldaten naar Frankrijk bragten. Even als altijd, hadden de eigenlijke Afrikaansche legerkorpsen, zoo als de Zuaven en *chasseurs d'Afrique*, betrekkelijk veel minder, dan de regementen van linie geleden. De beide eerste brigades, door den hertog *van Nemours* en den generaal *Trezel* aangevoerd, sloegen den 1sten October op den Ras el-Akba hun nachtleger op. De hoogste top van dezen berg verheft zich 2920 Parijsche voeten boven de oppervlakte der Middellandsche zee. De bosschen van Pistacia-struiken, Tamarix-planten, wilde olijven en borstbezien-boomen (*Jujubiers*), die rondom Medschez el-Hammar alle berghellingen en valleijen met hun afwisselend groen versieren, verdwijnen op den Ras el-Akba geheel, en in plaats daarvan vangt nu eene treurige, kale streek, zonder boom of struik, aan, die tot Constantine voortduurt. Wij hadden onze bivouacs op dezelfde plaats opgeslagen, waar vroeger de ruiterij van *Achmed-Bey* gelegerd was geweest. Men vond stroo in overvloed. De soldaten droegen voor drie dagen hout op hunne ransels. Weldra bedekten helderflikkerende vuren den berg, de braadpannen sisten, en de Fransche

kookkunst toonde wat zij vermogt, op dezelfde plek waar eenige dagen te voren de kuskusu (eene soort van gierst, het gewone voedsel der Barbarijers) voor Achmeds Arabieren gerookt had. Op een vierendeel uurs afstand van onze legerplaats ontdekten wij eenen uitgestrekten hoop bouwvallen, die onder den naam van Anuna in het land bekend zijn. Wij schreven daar een dertigtal latijnsche opschriften af, doch uit geen daarvan konden wij den waren naam van deze ondergegane Numidische stad opmaken. Dadelijk bij het binnentreden van deze ruines ontdekt men het eenige opschrift, dat door *Shaw* daarvan is medegedeeld, gelijk mede het door hem vermelde gebouw met het steenen kruis en het anker. De door ons verzamelde opschriften vonden wij meerendeels op lijksteenen; doch van de gewigtigste konden wij ongelukkig slechts onvolledige volzinnen ontwarren. Geen der oude aardrijkskundigen maakt van eene stad gewag, wier ligging met die van Anuna overeenkomt. Dit is te vreemder, omdat men daar duidelijk sporen van eenen Romeinschen straatweg, die in de rigting naar *Cirta* (het tegenwoordige *Constantine*) geloopen heeft, ontdekt, en omdat de gemeenschap tusschen laatstgenoemde stad en *Calama* (het tegenwoordige *Ghelma*) levendig schijnt te zijn geweest. De Romeinen, die daarin hemelsbreed met het tegenwoordige geslacht verschilden, bouwden en stichtten bloeijende steden en rijken, zonder zulks met opheffen bij geschrifte aan geheel de wereld te verkondigen. In de ontoegankelijkste kloven van den Atlas, in streken, waar thans een uiterst woest en toomeloos volk woont, ziet men in de bouwvallen van aanzienlijke steden, de stomme getuigen van de werkzaamheid dier oude veroveraars, zelfs daar, waar de Franschen nimmer vasten voet zullen erlangen.

Den 2den October was de voorhoede van het leger,

bij den Marabut van Sidi-Tamtam, waar zich eenige Arabische graven bevinden, gelegerd. De 3de en 4de brigades onder bevel van den generaal *Rulhières* en den overste *Combes* bleven altijd bij ons een dagmarsch achter, ten einde onzen aanzienlijken veldtros te beschermen, waarvan de wagens en muildieren een eind weegs van twee Fransche mijlen bedekte. » Zoo *Ach-*
» *med-Bey* met zijne geheele magt onze achterhoede
» aanvalt," zeide een aanzienlijk officier, wiens gezegden als orakelsprenken gelden, » zullen wij in eenen
» toestand voor *Constantine* aankomen, die het gelukken der onderneming zeer twijfelachtig maakt." Werkelijk zouden onze troepen niet talrijk genoeg geweest zijn, om zulk eenen langen trein te beschermen, en de minste aanval der Arabieren zou daarin eene vreesselijke verwarring hebben doen ontstaan. Gelukkig echter had *Achmed* het denkbeeld, om een' slag te leveren, geheel opgegeven, en wilde hij zijnen tegenstand tot zijne hoofdstad en haren omtrek beperken. Dikwijls zagen wij op de kale hoogten enkele ruiters verschijnen, die evenwel, zoodra onze voorhoede naderde, dadelijk verdwenen. Den 3den October hield het leger zijn bivouac bij de Oud-el-Aria, eene kleine beek, met welker heerlijk water onze soldaten zich laafden. Over het geheel hebben wij geen oogenblik nijpend gebrek aan water gevoeld. Het ontbreekt in dit land aan groote, bevaarbare rivieren, maar het heeft des te grooter overvloed van bronnen en kleine wateren. Men treft de zoodanigen van uur tot uur aan, en hun loop is in den regel noordoostelijk. Slechts in het heete jaargetijde van Julij tot September, droogen vele dezer beekjes uit, maar gedurende de overige maanden kan men bijna zeker zijn van in Barbarije overal water te vinden. Het land, dat wij na ons vertrek uit Medschez-el-Hammar, doortrokken was jammerlijk eentoonig. Ver-

scheidene landschapteekenaars vergezelden het leger, en ik kon op hun gelaat de smart over de teleurgestelde verwachting lezen, tot zij eindelijk na den zesdaagschen marsch, door de woeste verhevene natuurtooneelen bij *Constantine* werden getroost. Intusschen was het voor velen belangwekkend, de gedaante van het Atlas gebergte op zulk een verren afstand van de zee waar te nemen. Na het verlaten van den Ras-el-Akbar trokken wij voortdurend door een hoog bergland, en zelfs de dalen waren voorzeker nog 1500 voeten boven de oppervlakte der zee verheven. De bergen steken daarentegen zelden meer dan 500 voeten boven deze dalen uit, en zijn dus wezenlijke heuvels. Zij hebben naar het noorden altijd eene veel steiler helling dan naar het zuiden, waar zij zacht en langzaam in de valleijen afdalen. De laatsten hebben soms de uitgestrektheid van wezenlijke bergvlakten, en wij zagen er die 30,000 bunders (*hectares*) land kunnen bevatten. Slechts zeer zeldzaam ziet men eigenlijke rotsen; bijna overal bedekt eene fraaije, grijze aardkorst de hoogten en laagten, maar desniettemin is het groeijend rijk hier ongelooflijk arm in voortbrengselen. Slechts zeer laag gras bedekt op enkele plekken den grond, maar in den regel is hij geheel kaal. Hier en daar zagen wij eenige boschjes van het witte peperboomtje, of ook den fraaijen, hoogen bloemstengel van den zee-ajuin (*scilla maritima*); aan den voet der bergen stond hier en daar verstrooid de *Lawsonia inermis*, eene belangwekkende, aan den Atlas eigene plant; even dikwijls kwam eene fraaije, blaauwe lelie voor, alsmede een bekende Alpenbloem, dien men daar herfsttijdloos noemt; terwijl eindelijk de oevers der beken altijd door oleanderstruiken waren omzoomd; maar dit was dan ook, ten minste in October, de geheele *flora* van deze sombere, geheel onbebouwde bergwoestijn.

Geen enkel gr
enkele zangvo
het oor! Int
van eenige du
Fransehen niet
reiziger, die a
de togt vreesse
landstreek, zo
Geen enkel ins
bloemen. Sle
leucocephalus,
scharen van du
gelde reuzen o
om tot deze o
vogels, die een
een schip, zon
Gedurende de
verren afstand
die slechts doo
schrikt, om zi
goed te doen.
tine zijn de g
De leeuw deel
deze wildernis
onomkoopbare
alsdan regelma
pen), om de h
de kudde te ei
gazellen wone
eenigen buit

Onze marsc
dagen, ofscho

Geen enkel groen boschje verkwikte het oog, geen enkele zangvogel streelde in de stille eenzaamheid het oor! Intusschen kan men zich in het gezelschap van eenige duizenden luid pratende en lagchende Franschen niet gemakkelijk vervelen. Maar aan een reiziger, die alleen door deze woestijn trekt, moet de togt vreesselijk lang duren. Aan dieren is deze landstreek, zoo mogelijk, nog armer, dan aan planten. Geen enkel insekt bloemt op de met karige verspreide bloemen. Slechts de groote witkoppige gier (*vultur leucocephalus*, was bestendig onze trouwe geleider. In scharen van duizenden te gelijk zweefden deze gevleugelde reuzen ons boven het hoofd. Het was moeijelijk, om tot deze op den reuk der lijken afgaande roofvogels, die een legerstoet volgen, even als de haaijen een schip, zonder een angstig voorgevoel op te zien. Gedurende de stilte van den nacht hoorden wij op vrij verren afstand het dreunende gebrul der leeuwen, die slechts door onze hooge legervuren werden afgeschrikt, om zich aan onze paarden en muildieren te goed te doen. De bergvlakten der provincie *Constantine* zijn de geliefde verblijfplaatsen van dit roofdier. De leeuw deelt met de Beduïnen de heerschappij over deze wildernis. Gedurende den nacht is hij zelf de onomkoopbare beheerscher daarvan, en hij verschijnt alsdan regelmatig voor de Arabische Duars (tentdorpen), om de hem toekomende schatting, een stuk uit de kudde te eischen. Daar in deze woestenijen geene gazellen wonen, leveren de Arabische kudden den eenigen buit voor de groote roofdieren op.

II.

Onze marsch tot aan Constantine duurde bijna zes dagen, ofschoon die stad slechts 19 Fransche mijlen

van Medschez-el-Hammar verwijderd is. De afstand tusschen *Constantine* en *Bona* bedraagt 41 zulke mijlen. Het komt mij overtollig voor, om elk onzer *bivouacs* afzonderlijk te beschrijven. Steeds legerden wij ons in de nabijheid eener beek of bron, en de legerplaats ontving dan haren naam of van dien stroom of van het naastbijgelegene Arabische tentdorp, of ook van den grafkoepel eens Marabuts. Het oogenblik der aankomst van het leger op de tot nachtverblijf bestemde plaats was altijd het belangwekkendste van den geheelen dag. Zoodra het vierkant, voor de legerplaats bestemd, was afgestoken, moest men de rapheid en werkzamen ijver der Fransche soldaten bewonderen. Sommigen verwijderden zich, om water te halen of het volkomen gebrek aan hout in den omtrek, zoo veel mogelijk, door het verzamelen van dorre distel-stengels te vergoeden; anderen ontstaken het vuur en begonnen het maal te bereiden. Binnen weinige minuten flikkerden honderden legervuren op de kort te voren nog zoo eenzame plek. Hier werden liederen gezongen; ginds geredeneerd en gelagchen. De *bivouac*-redenaars, die gewoonlijk Parijsche vrijwilligers zijn, weten altijd een talrijk gehoor om zich heen te verzamelen, en het is een waar genot, hen den staatkundigen tinnegieter te hooren spelen, en deftiglijk hun gevoelen te hooren verkondigen over de dingen, die daar komen zullen. De eenvoudige rekruten uit de Vendée en Bretagne hooren het gezwets der Parijzenaars met een vroom gelaat aan, en voor hun beperkt verstand zijn alle die redenaarsgezegden ware orakelspreuken. Het Fransche leger bezit in de soldaten uit de onderscheidene provincien ook manschappen van geheel verschillende gehalte. Is de rijstesoep en de harde beschuit verzwolgen, dan zoekt de Fransche soldaat dadelijk een plekje uit, dat hem het best voorkomt, om den nacht zoo gemak-

kelijk mogelijk
dat een der man
een Arabisch g
gestorvenen da
daarvan te slap
ook, die, terw
ander koutten,
zitten. Geheel
Franschen dien
Spahi's, die al
ten, de rustplaa
den in twee rij
nen vastgebon
hunne lieveling
te drinken gege
bieren tot het
oosten gerigt
godsdienstigen
rigten zich op
even als iemar
hunner prevelt
Als de laatst
nelijk gelaat, d
nedervielen, ha
godsdienstigen
maal de godsdi
deze Arabieren
kuskusu wordt
gen uit de lang
jongere Spahi's
zien het aan, r
nen, in eenen h
in den achtergr
zijde de toesch
lijke tooneelstuk
ste gebeurtenisse

kelijk mogelijk door te brengen. Eenmaal zag ik zelfs dat een der manschappen van het *bataillon d'Afrique*, een Arabisch graf opengroef, het geraamte des lang gestorvenen daaruit wierp, en zich zelven in plaats daarvan te slapen nederlegde. Daar waren er echter ook, die, terwijl zij hunne koffij kookten en met elk ander koutten, den halven nacht bij het vuur bleven zitten. Geheel andere zeden laten de Arabieren in Franschen dienst op het *bivouac* blijken. Zoodra de Spahi's, die altijd aan de spits der kolonne voortrukten, de rustplaats hadden bereikt, werden hunne paarden in twee rijen met de voorpooten aan houten pennen vastgebonden. Hebben zij op die wijze voor hunne lievelingsdieren gezorgd, en dezen te eten en te drinken gegeven, dan vereenigen zich alle de Arabieren tot het avondgebed. Met het gelaat tegen het oosten gerigt beginnen zij de volvoering van dien godsdienstigen pligt, buigen het hoofd naar den grond, rigten zich op, en buigen en krommen zich weder, even als iemand die zenuwtrekkingen heeft. Een hunner prevelt terwijl het gebedsformulier.

Als de laatste stralen der avondzon op hun mannelijk gelaat, door een zwaren baard beschaduwd, nedervielen, hadden die biddende groepen iets, wat godsdienstigen eerbied inboezemde. Is evenwel eenmaal de godsdienstoefening afgeloopen, dan worden deze Arabieren vrolijk en levendig als kinderen. De *kuskusu* wordt gewarmd, en wolkjes tabaksrook stijgen uit de lange tabakspijpen op. Dan beginnen de jongere Spahi's hunne nationale spelen; de ouderen zien het aan, met onder het lijf zaamgevouwene beenen, in eenen halven kring gezeten; de paarden staan in den achtergrond, en zijn op de tegenovergestelde zijde de toeschouwers. Dikwijls werden er wezenlijke tooneelstukjes vertoond, in welke de belangrijkste gebeurtenissen, die deze menschen in hunne woes-

tenijen beleven, zoo als liefdesgeschiedenissen, jagten en kampgevechten, door woorden en gebarenspel werden voorgesteld. In zulke oogenblikken wordt de Arabier, die anders zijne ernstige deftigheid zoo zelden aflegt, weder een waar kind. Zij lagchen, stoeijen en schreeuwen, zoodat de Fransche krijgsmakker, in zijnen slaap daardoor gestoord hen luide verwenscht. Zijn zij eindelijk deze spelen moede geworden, dan plaatsen zij zich in eenen grooten kring, door een papieren lantaarn slechts zwak verlicht, digt naast elkander, en begint een hunner een schor gezang, dat door de toonen eener ruwe cither wordt begeleid; alle de overigen hooren het, stom en onbewegelijk als beelden aan. Niet slechts lang na het vallen der duisternis, maar zelfs na middernacht, als de meeste wachtvuren der Fransche soldaten reeds waren uitgegaan, zag ik de Arabieren nog onder den gesternden hemel bij elkander zitten, en begeerig naar het lied des *troubadours* luisteren, die de genietingen der liefde in het stille tentdorp afschilderde.

Ten vier ure des morgens werd altijd de *reveille* geblazen. De muzijk van elk regement deed zich dan met welluidend zachte toonen hooren. Waarlijk, het leven van den soldaat is vol blinkende ellende. Die wegslepende muzijk moet hem troosten voor het verstijven zijner ledematen door den digten nevel en den ijskouden morgendauw. Zoodra het daglicht genoegzaam was om den weg te herkennen: zette zich de voorhoede in beweging. Al de korpsen schaarden zich in orde. De zware kanonnen en de onafzienbare veldtros rolden ons achterna, en de derde en vierde brigade, die sedert den 4 October zich bij ons hadden gevoegd, besloten den treim. Meer dan eens, als de ochtendzon ons vrolijk bestraalde, reed ik naar eene naburige hoogte, om het indrukwekkende schouwspel van den lang gerekten legertrein te genieten.

Eindelijk, op
eener hoogte ha
vallen van een
kroond, ontdek
stad *Constanti*
heid vooral aan
schen maarscha
Constantine!" ri
met hunne wap
het Afrikaansch
als het geroep
Napoleon. Na
bergwoestijn, w
aan het oog ve
zulk eene aanzi
De ligging van
in den achtergr
hooge rots als
kelijk iets zeer
wij van het pun
het kleinste ged
delijk zagen wi
begraafplaats ee
en eenige op
Cudiat-Adi. H
heuvel, waar d
draagt bij de i
De Algerijnsch
om welke rede
is omstreeks 30
gedenkteeken
groote menigte
den voet van d
toe hebben bel
het zeer uitges
staande is gebl

Eindelijk, op den 5den October, toen wij den top eener hoogte hadden beklommen, die door de bouwvallen van een fraai Romeinsch monument wordt bekroond, ontdekten wij het doel van onzen togt, de stad *Constantine*, die hare tegenwoordige beroemdheid vooral aan de telenrgestelde eerzucht eens Franschen maarschalks te danken heeft. » *Constantine*! *Constantine*!" riepen de soldaten, en kletterden vrolijk met hunne wapenen. Ik geloof, dat dit woord op het Afrikaansche leger bijna dezelfde werking deed, als het geroep van *Moskou*! op het groote leger van Napoleon. Na vijf dagmarschen door de treurigste bergwoestijn, waar geene enkele menschenwoning zich aan het oog vertoonde, was het aanschouwen van zulk eene aanzienlijke stad een onbeschrijfelijk genot. De ligging van deze oude verblijfplaats van Massinissa, in den achtergrond van een uitgestrekt dal, op eene hooge rots als een adelaarsnest gebouwd, heeft werkelijk iets zeer verrassends en betooverends, ofschoon wij van het punt, waar wij ons bevonden, nog slechts het kleinste gedeelte der stad ontwaarden. Zeer duidelijk zagen wij den Marabut van Sidi Mabruk (de begraafplaats eens heiligen) op den berg el Mansurah en eenige op zich zelve staande gebouwen op den Cudiat-Adi. Het Romeinsche gedenkteeken op den heuvel, waar de algemeene staf eenige uren vertoefde, draagt bij de inboorlingen den naam van Sommah. De Algerijnsche *Moniteur* noemt het, ik weet niet om welke reden, het monument van Constantijn Het is omstreeks 30 voeten hoog, en gelijkt zeer naar het gedenkteeken op de *place des innocens* te Parijs. De groote menigte fraaije gehouwene steenen, die aan den voet van dit gebouw liggen en ongetwijfeld daartoe hebben behoord, bewijzen ten duidelijkste, dat het zeer uitgestrekt is geweest. Wat daarvan nog staande is gebleven maakt vrij waarschijnlijk, dat het

de bouwval van eenen tempel is, voor eene dier godheden gesticht, welke de Romeinen gewoon waren op gewijde plaatsen, buiten de muren hunner steden te vereeren. Verscheidene teekeningen werden van deze ruïne gemaakt. Geen plek was gunstiger gelegen, dan deze heuveltop, om de onderscheidene takken van het Atlas-gebergte te overzien. Men ontwaarde van daar vijf bergketenen, allen nagenoeg even hoog, en welker toppen bijna even regtlijnig en vlak waren, als die van het Jura gebergte. Slechts op eenen afstand van nagenoeg acht uren achter *Constantine* steekt eene enkele puntige bergkegel eenige honderden voeten boven de geheele keten uit. Volgens bij de inboorlingen ingewonnene, naauwkeurige berigten, duurt hetzelfde stelsel van bergen nog omstreeks 50 uren naar het zuiden voort. Dan worden de bergen allengskens lager en dalen naar de uitgestrekte vlakten van het land der Dadels af, dat de Arabieren Bilad-el-Dscherid heeten, waar eene menigte palmboomen voortkomen, en vele Arabische stammen een rondzwervend herdersleven leiden. Deze vlakten worden nog zuidelijker kaal en onvruchtbaar, en smelten eindelijk geheel met de Saharah of groote Zandwoestijn zamen. Zoo wel volgens de waarnemingen, die de Franschen tot nu toe, bij hunne togten naar het binnenland hebben kunnen maken, als volgens de eenstemmige narigten der inboorlingen en van zoodanige Europeanen, die als gevangenen of door zucht tot avonturen gedreven, gelegenheid hebben gehad, om door het zuiden van Barbarije te reizen, bestaat er slechts één Atlas-gebergte, hetwelk zich over geheel Barbarije uitstrekt, overal zamenhangt, en naar mate men verder zuidwaarts komt, ook lager en vlakker wordt. Het hoogste punt van dit gebergte is waarschijnlijk de bekende Jurjura of Dschorschora, de *mons ferratus* der ouden, die oostelijk van

Algiers in het la
in de maand Jul
Op den avond
eerste vijandelijk
halve eenige op v
Arabieren gevon
van *Constantine*
aankomst in bra

(§) Er bestaat al
landkaarten nog altij
pende en van dezen
dat de aardrijkskund
ling terug komen
steldheid van dit land
twijfel meer. Men
punten in het hart d
noch te *Maskara*, n
hooger gebergte bes
klom men de bergke
sche officieren zich,
ten Atlas te zullen o
zijn. Zij zagen wel
doch die nog eenigz
bevonden, en nerge
De tot Arabier gewo
bevestigd. Deze me
te, doch die den Ba
en de zeden en gew
men, is tot in het l
sis in de groote woes
iets van eenen groo
Mosabiten zelven,
reis naar hun verre
van éene bergketen,
de hoogste top daar
en Mauritanie doors
in het Marokkaansch
7000 voeten hoogte
eens beweerd heeft,
wernood boven den
de Atlas in Marokko
als die in het Algeri
kel, aan elkander ve

Algiers in het land der Flissa ligt, en gewoonlijk tot in de maand Julij met sneeuw is bedekt. (§)

Op den avond van den 5den October begonnen de eerste vijandelijkheden. Tot nu toe hadden wij, behalve eenige op verkenning uitgezondene ruiters, geene Arabieren gevonden. De Duars, op een dagmarsch van *Constantine*, waren verlaten, en stonden bij onze aankomst in brand. Dit was geen teeken van eene

(§) Er bestaat alzoo geen groote Atlas, ofschoon deze op de landkaarten nog altijd, als evenwijdig met den kleinen Atlas loopende en van dezen gescheiden, vertoond wordt. Het wordt tijd, dat de aardrijkskundigen van de ten dien aanzien heerschende dwaling terug komen. Onder de Fransche officieren, die de ware gesteldheid van dit land hebben bestudeerd, bestaat daaromtrent geen twijfel meer. Men is op drie zeer ver van elkander verwijderde punten in het hart daarvan doorgedrongen, maar noch te *Medeah*, noch te *Maskara*, noch te *Constantine* heeft men zuidelijk een hooger gebergte bespeurd. Bij den derden togt naar *Maskara* beklom men de bergketen ten zuiden van die stad, vleijende de Fransche officieren zich, van eindelijk eens van hare toppen dien grooten Atlas te zullen ontdekken, waarover zoo veel fabelen verspreid zijn. Zij zagen wel zes mijlen verder eene andere bergketen, doch die nog eenigzins lager was, dan degene, waarop zij zich bevonden, en nergens was iets van den grooten Atlas te bespeuren. De tot Arabier geworden Franschman *Baudouin* heeft mij hetzelfde bevestigd. Deze merkwaardige man, een Franschman van geboorte, doch die den Barbarijschen tongval als een Marabut spreekt, en de zeden en gewoonten der Arabieren geheel heeft aangenomen, is tot in het land der Mosabiten of tot Beni-Mzab, een Oasis in de groote woestijn Sahara, doorgedrongen, en heeft nergens iets van eenen grooten Atlas gezien. De vele te Algiers aanwezige Mosabiten zelven, die nog steeds van tijd tot tijd de moeijelijke reis naar hun verre geboorteland ondernemen, weten ook slechts van één bergketen, en beweren insgelijks, dat de Dschorschora de hoogste top daar van is. Hetzelfde Atlas-gebergte, dat Numidie en Mauritanie doorsnijdt, strekt zich nog zeer verre ten westen in het Marokkaansche gebied, en moet enkele toppen van 6 of 7000 voeten hoogte, doch niet van 10 of 14000, zoo als men wel eens beweerd heeft, hebben. Die toppen zullen dus wel ter nauwernood boven den Dschorschora uitsteken. In allen gevalle is de Atlas in Marokko onder denzelfden graad van breedte gelegen, als die in het Algerijnsche gebied, en vormen zij te zamen één enket, aan elkander verbonden gebergte.

vredelievende stemming, en trof ons te meer, omdat tijdens de onderneming des maarschalks *Clauzel*, de bewoners dier dorpen in hunne hutten of tenten waren gebleven, en onder het oog der Fransche krijgslieden hunne kudden lieten weiden. Toen onze brigades van den heuvel, waarop het Romeinsche monument staat, zich langzaam naar het dal der rivier Rummel, en dus naar *Constantine*, in beweging stelden begonnen eenige honderden Arabische ruiters op den linker vleugel den aanval. Zij schoten hunne geweren echter op zeer verren afstand af, en belemmerden den tragen togt van den veldtros zelf geen oogenblik. Op een klein uur van *Constantine* werd de legerplaats opgeslagen. De avondschemering was reeds gevallen, toen de troepen het gewone vierkant vormden. Op dat tijdstip waren alle heuveltoppen op den anderen oever van den Rummel met Arabische ruiterdrommen bedekt. Het aantal der vijanden vermeerderde met elke minuut. Wij allen meenden toen, dat de Bey gedurende den nacht eenen wanhopigen aanval zou wagen, doch als gewoonlijk vielen slechts aan de voorposten eenige geweerschoten. Eindelijk, op den 6den October, sloegen wij het leger digt voor *Constantine* op. Langzaam naderde de voorhoede de bergvlakte van el Mansurah. De hertog *van Nemours*, met zijne drie adjudanten, waaronder ook de prins van de Moskowa, de zoon van *Ney*, reed steeds aan de spits zijner brigade. Hij voerde niet in naam, maar in het wezen der zaak daarover bevel. De gouverneur *Damrémont* werd door een veel talrijker gevolg begeleid, en vermeed gedurende den marsch zoo veel mogelijk elke aanraking met den hertog. Die jeugdige prins zag er destijds lijdend uit. Zijn fraai, eenigzins vrouwelijk gelaat was doodsbleek; hij droeg eenen dubbelen flanellen gordel om het lijf en scheen met ligchaamssmarten te kampen. Voor *Constantine* her-

stelde zich echte
veldtros van het
terhoede vestigde
den voet van den
generaal *Damrém*
huis bij het heilige
De tent des hert
muren omgeven g
ning ook de oude
overige vlugteling
eenigzins belangri
toegelaten. Het
den avond gunsti
voortreffelijk. B
land is de regen
Terwijl de voorh
zene stelling inna
konvooi op nieu
nige duizenden i
gers op vlugge p
linkeroever van d
aanrennen, schot
dan weder snel a
hen afgeschoten
zelfs de lange li
hun te gemoet z
twee uren, zoo
enkelen gekwets
dezen hunnen v
regt ernstig mee
ten afstand, en
ruimte neder. M
ruiterdrommen;
het was een ge
selijke ridders
Fransche scherps

stelde zich echter zijne gezondheid geheel en al. De veldtros van het leger, de veldhospitalen en de achterhoede vestigden zich op eene kleine vlakte aan den voet van den berg Mansurah. Het gevolg van den generaal *Damrémont* nam in eenen klein, bouwvallig huis bij het heiligengraf van Sidi Mabruk zijnen intrek. De tent des hertogs *van Nemours* werd op een door muren omgeven grasveld opgeslagen: in welke omtuining ook de oude *Hadschi-Soliman*, *Ben-Zacri* en de overige vlugtelingen uit *Constantine*, die thans eene eenigzins belangrijker rol begonnen te spelen, werden toegelaten. Het weder bleef op dezen dag nog tot den avond gunstig, en de stemming des legers was voortreffelijk. Bij eene oorlogsonderneming in dit land is de regen wel de vreesselijkste vijand van allen. Terwijl de voorhoede op de bergvlakte de aangewezene stelling innam, werd de linkervleugel van het konvooi op nieuw door de Arabieren verontrust. Eenige duizenden in hunne witte mantels gehulde krijgers op vlugge paarden gezeten, wemelden aan den linkeroever van den Rummel, kwamen in vollen galop aanrennen, schoten hunne lange geweren af, en weken dan weder snel als de wind. Geen enkel der door hen afgeschoten kogels bereikte de treinsoldaten, en zelfs de lange linie van Fransche tirailleurs, die men hun te gemoet zond, telde na een geweervuur van twee uren, zoo ver ik te weten kon komen, geen enkelen gekwetste. De Arabieren konden het met dezen hunnen veel gedruisch makenden aanval niet regt ernstig meenen. Zij vuurden van eenen te groo-ten afstand, en hunne kogels vielen in eene ledige ruimte neder. Men wierp eenige granaten onder deze ruiterdrommen; zij sprongen te midden daarvan, en het was een genot te zien, hoe telkens deze vreesselijke ridders daarvoor uit elkander stoven. De Fransche scherpschutters verspilden, naar hunne ver-

keerde gewoonte, veel te veel buskruid, en ook hunne kogels kwamen van een te verren afstand, om wezenlijke schade aanterigten. De geheele strijd was dus eene nietige vertooning; maar die spookachtige ruiters, die met woeste drift aan kwamen rennen, in onbeschrijfelijke wanorde door elkander vlogen, nu eens dreigend naar voren kwamen en dan weder met ongeloofelijke snelheid over de heuvelen afdeinsden, leverden een fraai schouwspel op.

III.

De generaal *Damrémont*, de hertog *van Nemours* en de meeste overige generaals waren intusschen aan het uiterste einde der bergvlakte van el-Mansurah (waarop de Franschen gelegerd waren) verzameld, om daar aan den rand van eenen afgrond, de digt onder hen gelegene stad te verkennen. *Constantine* biedt van deze zijde een merkwaardig panorama aan. Als een met eene zachte helling oprijzend amphitheater, verheffen zich eene menigte, digt aan een geslotene huizen, op den platten top eener rots, die van ronds omme vreesselijk steil en als door menschenhanden afgehouwen, nederdaalt. De stad ligt hooger, dan *Algiers*, maar hare huizen staan niet als daar, boven elkander. Beide de steden zijn nagenoeg even groot, maar verschillen anders zeer in uiterlijk aanzien. De gebouwen van *Constantine* hebben, naar den Moorschen bouwtrant binnenhoven en daar langs loopende galerijen; zij zijn echter, in plaats van, zoo als te *Algiers*, met fraaije terrassen, met pannendaken bedekt, die in deze dorre streken het oog pijnelijk aandoen(*). Over het geheel hebben de huizen dezelfde

(*) Dit geschiedt om dienzelfden doordringenden regen, waardoor de Franschen zoo veel leden, en waartegen geen Veld-Leger zich dekken kan. Schaw, t. a. pl. I. 214.

donkergrijze doodskleur, als de rots, die hen draagt. Uit die sombere steenmassa rijzen de talrijke witte torens der moskeën op, als spookgedaanten die in een lijkkleed gehuld, midden onder graven staan. Met dat treurig aanzien der stad stemmen geheel en al de cipressen overeen, welker donkergroene onbewegelijke piramides men veelvuldig de tusschenruimten der huizen ziet vullen. Aan het zuidwestelijke einde der stad wordt de hoogste punt der rots door de kasbah (citadel) bekroond; een uitgestrekt, overoud gebouw, waaraan men nog sporen van zijne Romeinsche herkomst bemerkt(§). Naauwelijks had men van uit de stad, onze aankomst op den berg el-Mansurah bemerkt, of een doordringend krijgsgeschreeuw weerklonk van al de bolwerken. De vrouwen waren op de daken harer huizen geklommen, en verhieven een schel, trillend gehuil, dat of haren haat tegen ons openbaren, of de verdedigers aanvuren moest. Twee overgroote roode vlaggen wapperden boven de poorten Bab-el-Uad en Bab el-Dscheddid. Op hetzelfde oogenblik stonden alle de Arabische dorpen van den omtrek, door hunne eigene bewoners in brand gestoken, in lichtelaaije vlam; men hoorde van de torenspitsen der Moskeën door de ernstige stem der geestelijken, luide den naam van Mohammed aanroepen; de gezigteinder was met donkere, door den brand vuurrood geverwde wolken overdekt, die toen — op den avond van den 6den October — reeds de naderende regendagen verkondigden. In een diep stilzwijgen verzonken, stonden de groepen generaals en officieren aan den rand des afgronds; aller oogen waren, als door magnetische kracht, onafgewend op de tooverachtige stad gerigt. Op eens werd de stilte door een onwillekeurigen uitroep van

(§) Shaw, maakt er gewag van, I 110 en 111.

den prins van de Moskowa (den zoon van *Ney*) afgebroken. » Hier heeft de duivel zijn zetel!" riep hij uit. Velen der omstanders voelden bij deze woorden eene ligte rilling; zij klonken aan enkelen als eene prophetie van hun naderend einde in de ooren. Zeker zal geen onzer ooit dat aanschouwen der oude Numidische rotsstad en dat vreeselijk plegtig oogenblik vergeten

Weldra werden wij in onze droomerijen door het suizen en fluiten der kogels gestoord. Al de batterijen der stad, met name die der kasbah en de groote batterij bij de poort Bab el-Dscheddid, openden op onze bergvlakte een hevig vuur. Een der eerste kanonkogels vloog, de kleine ledige ruimte tusschen den generaal *Damrémont* en den hertog *van Nemours* doorsnijdende, aan beiden digt voorbij. Weinige minuten later sloeg eene bom naauwelijks twintig schreden achter beiden in den grond, en sprong met groot gedruisch, zonder iemand te kwetsen. De oude generaal *Valée* schudde daarbij bedenkelijk het hoofd, zeggende: » De schurken hebben goede artilleristen." De toeschouwers wier pligt hun het verwijlen op deze gevaarlijke plek niet gebood, begonnen in het turen op de stad minder behagen te vinden; want, behalve de kanonkogels floten een groot aantal uit walbuksen van de stads muren afgeschotene kogels om hen heen. De generaal *Damrémont* bleef verscheidene uren lang, alle gevaar trotserende en diep in gedachten, aan den rand der bergkloof staan. Hij verloor hier een' kostbaren tijd. Het weder was nog gunstig en de grond droog. Door snel en met beraad te handelen, had men nog in den loop van den dag eenige batterijen op el Mansurah kunnen vestigen, en de andere hefft van het geschut naar de heuvelen van *Cudiat-Aty* kunnen vervoeren. Men wil, dat de gouverneur, zelfs nog onder *Constantine's* muren, na zoo duidelijke be-

wijzen van de ho
ners, steeds van
gedroomd. In de
ken de derde en v
Rummel, en maak
moeten, van de ho
vijandelijke batter
en veroorzaakten
pen. De adjudant
werd, bij het do
kanonskogel doorm
van den 7den Octo
kwartier op den b
in de rigting van
logstooneel. Meer
van de bergen afr
brigades in den ru
een vreesselijk ges
sche ridders op de
en valleijen waren
gedaanten, op don
dekt. Krijgsbende
de Afrikaansche leg
door het aantal en
hebben laten aanja
met de Arabieren
lang, hoe weinig
kenen. De *Chasse*
der ruiters tot op
volvoerden daarop
den aanrid. De vij
maar sloegen met
Eenigen werden i
dende, afgemaakt.
zoo veel gedruisch
geruimd Een deel

wijzen van de hoogst vijandige stemming der bewoners, steeds van het sluiten van een verdrag heeft gedroomd. In den avond van den 6den October trokken de derde en vierde brigade over het riviertje den Rummel, en maakten zich, zonder tegenstand te ontmoeten, van de hoogten van *Cudiat Aty* meester. Twee vijandelijke batterijen bestreken echter het riviertje en veroorzaakten ons het verlies van eenige manschappen. De adjudant van den luitenant-generaal *Fleury*, werd, bij het doorwaden van het water, door een kanonskogel doormidden geschoten. Op den morgen van den 7den October zagen wij, die bij het hoofdkwartier op den berg el Mansurah waren gebleven, in de rigting van *Cudiat-Aty*, een wonderfraai oorlogstooneel. Meer dan 3000 Arabische ruiters kwamen van de bergen afrennen, om de daar gelegerde twee brigades in den rug en in de zijde aantetasten. Met een vreesselijk geschreeuw wierpen zich deze Arabische ridders op de Fransche linien. Alle berghellingen en vallei̇en waren door eene verwarde menigte witte gedaanten, op donkerkleurige paarden gezeten, bedekt. Krijgsbenden van mindere ondervinding, dan de Afrikaansche legerbenden, zouden zich ongetwijfeld door het aantal en het geschreeuw der barbaren schrik hebben laten aanjagen; maar deze aan den oorlog met de Arabieren gewende krijgslieden weten sedert lang, hoe weinig zulke dreigende bewegingen beteekenen. De *Chasseurs d'Afrique* lieten de stoutsten der ruiters tot op een half geweerschot naderen, en volvoerden daarop met twee eskadrons een woedenden aanrid. De vijanden wachtten de botsing niet af, maar sloegen met groote overhaasting op de vlugt. Eenigen werden ingehaald en man tegen man strijdende, afgemaakt. In weinige minuten hadden de zoo veel gedruisch makende ruiterdrommen het veld geruimd. Een deel der bezetting van *Constantine* deed

denzelfden dag eenen uitval tegen den *Cudiat-Aty*. Men vuurde daarop uit kleine veldstukken, en dreef de belegerden spoedig achter hunne muren terug. Gedurende den geheelen dag van den 8sten October vielen er koude regenvlagen, met storm en onweder. Desniettemin arbeidden de artilleristen en de genie-korpsen ijverig aan het oprigten der batterijen op el Mansurah; doch het tegen dien dag aangekondigde bombardement nam nog geen aanvang. De nacht van den achtsten op den negenden was vreesselijk. Men waadde tot aan de knieën door den modder, en slechts te midden van het ijskoude water konden de soldaten zich ter ruste nederstrekken. Geen nachtvuur brandde, geen dak beschutte tegen de uit de wolken nederdalende stroomen. Al de ijsselijkheden des oorlogs verzwaarden dit lijden; de batterijen der stad hielden niet op te spelen, en enkele stoutmoedige vijanden slopen tot te midden van onze linien. Naauwelijks was de morgen aangebroken, of men ontwaarde van alle kanten vijandelijke scherpschutters. De van het regenwater druipende geweren weigerden de dienst en de soldaten moesten ze telkens lang droogwrijven en schoonmaken, eer zij een schot konden losbranden. Desniettemin toonden deze dapperen den onwrikbaarsten moed; door het slijk wadende, vielen zij de vijanden zoo heldhaftig met de bajonnet op het lijf, dat dezen met snelheid uit hunne schuilhoeken naar de stad weken. Eindelijk in den vroegen morgen van den 9den October, openden de Fransche batterijen van het bergvlak van el Mansurah derzelver vuur. Zij waren bestemd, om de vijandelijke batterijen tot zwijgen te brengen, de stukken daarvan onbruikbaar te maken, en schrik in de stad te doen heerschen. De generaal *Damrémont* meende, dat de inwoners nog dezen dag het verlangen, om zich bij verdrag over te geven, zouden doen blijken. Ongetwijfeld dacht

hij niet aan eenen
el-Mansurah, daar
vroegere ondernemi
ming aan die zijde on
zwegen de vijandelij
de poort Bab-el-Kan
Bab-el-Dscheddid bl
ken antwoorden. I
schenen onze morti
rigten. Men mikte
op het woonhuis va
kani; welke laatste
besturen, maar reed
te zijn. De Fransch
nemingen met Cong
zissend en een sche
boden der verwoest
bleven zonder eenige
gelijkheid, om eene
vuurwerken zoo wel
in brand te schieten
top van el Mansurah
gave der stad geen
het toch geschikt, o
ten weder op te we
wier toestand, daar
gen neder lagen, t
ongelukkigen telden
dat het hen eene d
gen. Het schouwsp
de koorts was bover
honderden zieken la
een gepakt, deels o
bedekt had. Maar
het geheele terrein
dekens waren gehee

hij niet aan eenen ernstigen aanval van de zijde van el-Mansurah, daar toch de ondervinding tijdens de vroegere onderneming geleerd had, dat eene bestorming aan die zijde onmogelijk was. Tegen den middag zwegen de vijandelijke batterijen der kasbah en van de poort Bab-el-Kantara; slechts nog van de poort van Bab-el-Dscheddid bleven tot in den avond eenige stukken antwoorden. In de nabijheid dier laatste poort schenen onze mortieren vrij veel verwoesting aangerigten. Men mikte ook op het paleis van den Bey en op het woonhuis van zijnen Khalif *Ben-Aissa el-Barkani*; welke laatste de verdediging der stad moest besturen, maar reeds dien dag ziek schijnt geweest te zijn. De Franschen deden ook verscheidene proefnemingen met Congrevische vuurpijlen. Kletterend, zissend en een schel licht verspreidende, vlogen die boden der verwoesting tot midden in de stad, maar bleven zonder eenige werking. Er bestaat geene mogelijkheid, om eene stad als *Constantine*, waar de vuurwerken zoo weinig ontvlambare stof ontmoeten, in brand te schieten. Ofschoon dus ook het van den top van el Mansurah begonnen bombardement de overgave der stad geen enkel oogenblik verhaastte, was het toch geschikt, om de zedelijke kracht der soldaten weder op te wekken, en vooral die der zieken, wier toestand, daar zij te midden van modder en regen neder lagen, ten hoogste rampzalig was. Die ongelukkigen telden ieder kanonschot, in de hoop, dat het hen eene drooge wijkplaats nader zou brengen. Het schouwspel der *ambulance* van lijders aan de koorts was boven alle beschrijving treurig. Eenige honderden zieken lagen daar deels op wagens digt op een gepakt, deels op den grond, die men met dekens bedekt had. Maar de onophoudelijke regens hadden het geheele terrein onder water gezet. De wollen dekens waren geheel doorweekt; en het ligchaam der

lijders was door de koude en nattigheid geheel verstijfd. De arme geneesheeren trachten te vergeefs, in den modder staande, de zieken te verzorgen. Zij hadden wel geneesmiddelen, maar geen wolle dekens genoeg. Door de hitte der koorts of ten gevolge van den reeds begonnen doodstrijd ijlende, waren deze arme soldaten in hunne verbeelding allen in Frankrijk. Zij noemden het dorp of het stadje, waar zij geboren waren; herhaalden eene menigte voornamen, waarschijnlijk van geliefde bloedverwanten, en schreeuwden of kermden, tot men hunne verstijfde lijken uit den modder moest opnemen en wegbrengen. Met elken aanbrekenden morgen telden de verlegene geneesheeren nieuwe gestorvenen, wier toestand, als men hen vroeger onder dak had kunnen brengen, niet de minste bezorgdheid zou hebben opgewekt. Onder zulke omstandigheden werd de spoedige oprigting der bresbatterijen gebiedende noodzakelijkheid. Het aantal zieken nam toe, de levensmiddelen liepen ten einde, en met den 10den was het paarden-voeder geheel opgeteerd. Om de kanonnen over de rivier *Rummel* tot op de hoogte van *Cudiat-Aly* te brengen, moest men voor ieder stuk twintig paarden spannen. Met ongehoorde inspanning gelukte dit vervoer, hetwelk gedurende den nacht bewerkstelligd werd, doordien gedurende den dag het vuur der belegerden te zeer te vreezen was. Den 10den waren al de vierentwintig ponders op die heuvelen bijeen, en den 11den begonnen deze vreesselijke vuurmonden hunne kogels tegen de stads muren tusschen de poorten Bad-el-Uad en Bad el-Dscheddid af te zenden. Daar is het eenige punt te vinden, waar het mogelijk is bres te schieten; want daar eindigt de diepe bergkloof, die *Constantine* anders overal omgeeft; de rots, waarop de stad gebouwd is, vormt daar dan ook geen loodregten muur meer, maar hangt door een hoogen land-

tong met de heuvel
Constantine deze e
zou het een tweede
men wel met bomm
niet stormerhand v

De gouverneur, g
neraal *Perregaux*,
algemeenen staf, m
arbeid aanvuurde,
Mansurah naar de
te overtuigen, of n
derde. De gemeens
gen was nooit gehe
het riviertje den *Ru*
gepaard, vermits a
gerden dien stroom
aan de andere zijde
even als roofvogels
der te vallen, zooc
het waagde, de ri
ling over te steken
zoeken, zich slecht
posten verwijderde,
en eer men den tij
te branden, waren
des Franschmans w
nabijheid der kolos
ren omstreeks 500

(§) Zoo wreed ware
Schaw I. pag. 77
Alles ademt hier liefd
menschen, (*Staats-Cou*

tong met de heuvelen van *Cudiat Aty* zamen. Indien *Constantine* deze eenige kwetstbare plek niet had, zou het een tweede *Gibraltar* zijn, eene stad, die men wel met bommen zou kunnen vernielen, maar niet stormerhand veroveren.

IV.

De gouverneur, de hertog *van Nemours* en de generaal *Perregaux*, welke laatste, als hoofd van den algemeenen staf, met rusteloozen ijver allen nuttigen arbeid aanvuurde, reden dagelijks van den berg *el Mansurah* naar de hoogte van *Cudiat-Aty*, om zich te overtuigen, of men met de bresbatterij goed vorderde. De gemeenschap tusschen deze beide stellingen was nooit geheel gestremd, maar de overtogt van het riviertje den *Rummel* ging altijd met eenig gevaar gepaard, vermits aan de eene zijde het vuur der belegerden dien stroom bestreek, terwijl achter de heuvels aan de andere zijde talrijke ruiterdrommen loerden, even als roofvogels gereed, om op hunnen buit neder te vallen, zoodra de een of andere onbezonnene het waagde, de rivier in de nabijheid hunner stelling over te steken. Een soldaat, die om hout te zoeken, zich slechts op korten afstand van de voorposten verwijderde, werd door die ruiters overvallen en eer men den tijd had, om een geweer op hen los te branden, waren zij reeds met het afgehouwen hoofd des Franschmans weggerend(§). Op de hoogten in de nabijheid der kolossale Romeinsche waterleiding, waren omstreeks 500 Arabieren gelegerd, doch hun

(§) Zoo wreed waren de Kabylen reeds van overoude tijden, SCHAW I. pag. 77

Alles ademt hier liefde, zegt een ander ooggetuige, behalve de menschen, (*Staats-Courant* 22 Feb. 1837.)

hoofd-kwartier was een klein half uur ten zuiden van *Cudiat-Aty*, bij een groot aan den Bey toebehoorend landhuis gevestigd, waar de fraaije granaatboomgaarden beginnen. Daar moet *Achmed* in persoon tegenwoordig geweest zijn, omringd door vier duizend Arabische ruiters uit de woestijn *Sahara* en te voet strijdende Kabylen. De laatsten naderden niet zelden de Fransche scherpschutters tot op een half geweerschot afstands, maar hunne aanvallen werden zonder kracht uitgevoerd. Onder deze woeste horden heerscht te weinig orde, dan dat zij in het open veld tegen geregelde troepen iets van belang zouden kunnen uitrigten. Bemerkende, dat hun tirailleurvuur geenerlei gevolg had, hielden zij dan ook daarmede op, en bepaalden zich in de laatste dagen tot het in het oog houden der onzen. Er bevonden zich ook vele vrouwen in hun leger, die, even als de echtgenooten der oude Germanen, de krijgslieden door haar geschreeuw en door hare toejuichingen aanvuurden In den morgen van den 12den October was de bres reeds zoo wijd, dat tien man naast elkander storm kon loopen. Met het krieken van den dag was de gouverneur met zijn gevolg reeds op *Cudiat-Aty*, om de gesteldheid der bres in oogenschouw te nemen. Tegen 8 ure werd op zijn bevel het vuur gestaakt, omdat men een parlementair uit de stad terugverwachtte, die daarheen met eene opeisching tot overgave was afgezonden. De mannen van *Constantine* hielden dezen parlementair zoo lang in de stad, tot zij door het ontwerpen van een aarden wal de bres weder nagenoeg gestopt hadden. Toen gaven zij het volgende antwoord: » Zoo gij buskruid wilt, zullen wij u dit geven; zoo gij brood verlangt, zullen wij u daarmede spijzigen; maar de stad bekomt gij niet, zoo lang nog één harer verdedigers leeft." Na deze trotsche boodschap ving het kanongebulder weder aan.

De vierentwintigpond
zonder ophouden. H
de echo van berg t
zelfs in de woestijn
raal *Damrémont* had
bezigtigd had, de on
de westelijke helling
te dalen, ten einde z
werking van ons vu
die hij rondom zich
len afgeschotenen ko
stoorde hem niet in
dra boette hij voor
gevaar. Een kanonk
venloos ter aarde. Hij
met den uitroep: » mi
krijgsmansziel aan zij
De generaal *Perrega*
het lijk zijns vriends
kogel aan het voorho
hières ontving een s
en zijn rok werd van
De hertog *van Nemo*
vaarlijke plek, te m
kogelregen. Zijne ac
geweld te verwijdere
toonde zich zelfs da
Prins heeft gedurend
loofelijken moed ten
het vreesselijkste vu
minuut de bommen
gezien. Wij voor o
schande, om ons in

(§) *Damrémont*, was d

De vierentwintigponders en mortieren vuurden bijna zonder ophouden. Het donderend geluid werd door de echo van berg tot berg teruggekaatst, en moet zelfs in de woestijn hoorbaar zijn geweest De generaal *Damrémont* had, na dat hij de nieuwste batterij bezigtigd had, de onvoorzigtigheid, om vrij laag langs de westelijke helling van den heuvel *Cudiat-Aty* af te dalen, ten einde zich door zijn verrekijker van de werking van ons vuur te overtuigen. De bommen, die hij rondom zich barsten hoorde, de van de wallen afgeschotenen kogels, die om zijne ooren floten, stoorde hem niet in zijne vermetele wandeling. Weldra boette hij voor zijne verachting van het doodsgevaar. Een kanonkogel van vier pond wierp hem levenloos ter aarde. Hij had naauwelijks nog den tijd, om met den uitroep: » mijn God !" zijne onverschrokkene krijgsmansziel aan zijnen Schepper aan te bevelen(§). De generaal *Perregaux* werd, terwijl hij zich over het lijk zijns vriends henenboog, door een geweerkogel aan het voorhoofd gewond. De generaal *Rulhières* ontving een schampschot aan de linkerwang, en zijn rok werd van verscheidene kogels doorboord. De hertog *van Nemours* bevond zich op dezelfde gevaarlijke plek, te midden van den onophoudelijken kogelregen. Zijne adjudanten trachten hem half met geweld te verwijderen, maar hij bleef onwillig en toonde zich zelfs daarover wrevelig. Deze jonge Prins heeft gedurende de geheele onderneming ongeloofelijken moed ten toon gespreid. Ik heb hem in het vreesselijkste vuur, op plaatsen, waar in elke minuut de bommen viermaal in de aarde sloegen, gezien. Wij voor ons achtten het volstrekt geene schande, om ons in zulke gevaarlijke oogenblikken

(§) *Damrémont*, was dus geen Atheist.

plat op den grond neder te werpen, opdat bij het springen der bommen de stukken overons heen zouden slaan. De Prins verachtte onze verstandige poging tot zelfbehoud, en wandelde te midden van den kogelregen met eene koelbloedigheid, die wij allen bewonderden, doch welker wezenlijken aard het aan mij niet staat te onderzoeken. Even in het oog vallend als 's Prinsen moed, was zijne stilzwijgendheid. Nooit rigtte hij tegen het leger of tegen bijzondere afdeelingen daarvan een opwekkend woord nooit viel het hem in, om door eene warme loftuiting eene dappere daad te beloonen. Hier bij het bloedige lijk des opperbevelhebbers, terwijl de diepste ontroering zich van alle zijne officieren, de uitsluitende aanhangers van *Clauzel* niet uitgezonderd, meester maakte, hier zou ongetwijfeld voor een' ridderlijken jongen Prins het oogenblik gunstig geweest zijn, om zoo al niet eene wegslepende rede, dan toch eenige schitterende, indrukwekkende woorden te doen hooren, waardig, dat zij van mond tot mond gingen en door den Algerijnschen *Moniteur* wierden opgenomen. Doch de hertog *van Nemours* spreidde ook thans, even als altijd, zijn onwrikbaren, koelbloedigen moed te toon, maar bleef stom. Na den dood des opperbevelhebbers werd een krijgsraad bijeen geroepen, en het bevel des legers aan den ouden luitenant-generaal der artillerie *Valée*, een veteraan uit den Keizerlijken tijd, toevertrouwd. Onder de soldaten werd over het treurig uiteinde van *Damrémont* slechts een uur lang gesproken, doch daarna scheen die gebeurtenis reeds weder vergeten. De generaal en de soldaten van het Afrikaansche leger kenden elkander nog zoo weinig, dat het verlies van dezen man, die voor de eerste maal van zijn leven eene krijgsverrigting van belang bestuurde, geene diepe smart opwekken, of zelfs grooten indruk maken kon.

Onder de officier
die wel eene vl
schoonen krijgsm
maar toch reeds
heid en koelheid
blik heerscht ond
voor zoo veel d
langrijke en onge
veroverd zou zij
opperbevel beho
zijn loon voor h
vijandelijke koge
die geen vriend
van onderhandel
last om het vuur
nieuwe batterij
voltooid; zij lag
daaruit juister n
deed geduchte w
nu als om strijd
der zieke krijgsl
wist, dat men d
en toonde zich o
was werkelijk oo
durende vijf zee
van den modder
selijk veel geled
erlangden sedert
meer; dagelijks v
neder, en de sta
Ook mijn arm pa
sprong en aan *bi*
geledene ontber
terugreis te voe
de stad niet eer
gemaakt. Bij zo

Onder de officieren bevinden zich vele Clauzellisten, die wel eene vlugtige ontroering over *Damrémonts* schoonen krijgsmansdood niet konden onderdrukken, maar toch reeds eenige uren later met onverschilligheid en koelheid van hem spraken. Ja, op dit oogenblik heerscht onder de helft van het leger, ten minste voor zoo veel de gemeene soldaten betreft, de belangrijke en ongerijmde meening, dat *Constantine* niet veroverd zou zijn geworden, indien *Damrémont* het opperbevel behouden had. De arme man! Dat is nu zijn loon voor het blootstellen zijner borst aan de vijandelijke kogels! De oude, knorrige generaal *Valée*, die geen vriend van het nieuw aangenomen stelsel van onderhandelingen en verdragen is, gaf dadelijk last om het vuur tegen de stad te verdubbelen. Eene nieuwe batterij was op den middag van den 12den voltooid; zij lag digter bij de stad en men kon dus daaruit juister mikken. Haar weldra geopend vuur deed geduchte werking, en al de stukken bulderden nu als om strijd, zoo dat de moed zelfs in het hart der zieke krijgslieden herleefde. Het geheele leger wist, dat men den volgenden dag storm zou loopen, en toonde zich over dit nieuws hoogst verheugd. Het was werkelijk ook hoog tijd. De troepen hadden gedurende vijf zeer regenachtige nachten, te midden van den modder, waarin zij gelegerd waren, vreeselijk veel geleden; de arme paarden en muildieren erlangden sedert den 10den geen enkelen korrel gerst meer; dagelijks vielen eenige honderden daarvan dood neder, en de stank hunner lijken verpestte de lucht. Ook mijn arm paardje, ofschoon van Arabischen oorsprong en aan *bivouacs* gewoon, was ten gevolge der geledene ontberingen bezweken, en ik zou dus de terugreis te voet hebben moeten doen, zoo men in de stad niet een vrij groot aantal paarden had buit gemaakt. Bij zoo veel lijden voegde zich nog een ge-

heel gebrek aan hout. De soldaten vonden op het laatst zelfs geen enkelen verdorden distel meer, om hunne soep daarop te koken. Ons bivouac was, vooral gedurende de troostelooze lange nachten, het toonbeeld van onbeschrijfelijke ellende: geen enkel wachtvuur brande, en behalve het huilen van den kouden wind en het eeuwigdurende geplas van den regen, hoorde men niets, dan het gekerm der zieken, en het hinniken der uitgehongerde paarden. Door dit alles begon de toestand van het leger zelfs zeer bedenkelijk te worden. Gelukkig helderde de hemel den 12den October een weinig op, waardoor de stemming der soldaten dadelijk verbeterde. Het is bijna ongeloofelijk, welke een invloed het weder onder zulke onstandigheden op het gemoed uitoefent. De volgende nacht kenmerkte zich door een helderen maneschijn, zoodat ook de vierentwintig ponders voortdurend werkzaam konden blijven. In den ochtend van den 13den rees de zon aan eenen geheel onbewolkten gezigteinder op. Dit scheen een goed voorteeken, en de tot den aanval bestemde korpsen wachtten onder vrolijk gejuich het oogenblik der bestorming af. Een bataillon der Zuaven, twee compagnien van het 2de regement ligte infanterie, de *compagnie franche* uit vrijwilligers van Afrikaansche korpsen zamengesteld, en een gedeelte van de manschappen der genie vormden de eerste storm-kolonne onder den overste *Lamorcière*. Deze dertig jarige man wordt voor een der beste officieren van het leger gehouden en door zijne soldaten aangebeden. Zonder de verheve veldheers-talenten van *Duvivier* te bezitten, evenaart hij hem ten minste in zekere ridderlijke beminnenswaardigheid, waardoor hij allen, die hem naderen, wint en zijne soldaten onweerstaanbaar boeit; terwijl *Duvivier's* koelheid deze laatsten afstoot. Men wil, dat generaal *Damrémont* lang geaarzeld heeft, aan wien

dezer beide ove
van aanval zou
De Zuaven wa
op 60 schreden
krijgslieden een g
sein wachtende.
afschieten van a
moesten bij de
waardoor de bel
op de stormloope
Het was den 13de
toen dit kanonne
van het vreemde
geluid den stormm
den muzikanten e
ger vielen met dez
dit vereenigd gedo
de overste *Lamor*
den sabel zwaaije
Zuaven en de an
stormmarsch. Op
zuidelijke en oost
en Kabylen een z
blaasinstrumenten
den. Deze enkele,
uit vijf duizend b
had in het eerst
doch eindigde uit
luid, als dat van
harp. Het was he
vels. Een half uu
ter van *Constanti*
De tweede kolo
compagnien van h
van het 47ste rege
d' Afrique en uit

dezer beide oversten bij het bevel over de kolonne van aanval zou toevertrouwen.

De Zuaven waren door eene loopgraaf de bres tot op 60 schreden afstands genaderd. Daar lagen deze krijgslieden een geheelen dag en nacht, op het stormsein wachtende. Dit sein bestond in het gelijktijdig afschieten van acht kanonnen. De kogels daarvan moesten bij de bres eene digte stofwolk opjagen, waardoor de belegerden belet zouden worden, om op de stormloopende manschappen dadelijk te mikken. Het was den 13den October, 's morgens ten acht ure, toen dit kanonnensein gegeven werd en de muzijk van het vreemden legioen te gelijk met doordringend geluid den stormmarsch hooren deed; alle andere benden muzikanten en trommelslagers van het geheele leger vielen met dezelfde onrustige akkoorden in. Onder dit vereenigd gedonder, gerommel en gekletter sprong de overste *Lamorcière* uit de loopgraaf, en rende, den sabel zwaaijende, het eerst naar de bres. Zijne Zuaven en de andere korpsen volgden hem in den stormmarsch. Op dat oogenblik verhieven alle de op de zuidelijke en oostelijke hoogten gelegerde Arabieren en Kabylen een zoo vreeselijk gehuil, dat zij al de blaasinstrumenten der Fransche benden overschreeuwden. Deze enkele, langdurige, oorverscheurende kreet uit vijf duizend barbarenkelen te gelijk aangeheven, had in het eerst een krijgshaftigen, woesten toon, doch eindigde uit afmatting, in een weeklagend geluid, als dat van de springende snaren eener reuzenharp. Het was het sterfgezang van de stad des duivels. Een half uur later waren de Franschen meester van *Constantine*.

De tweede kolonne van aanval bestond uit de keurcompagnien van het 17de regement ligte infanterie en van het 47ste regement van linie, uit de *tirailleurs d'Afrique* en uit het vreemden-legioen. De overste

Combes, die over deze kolonne bevel voerde, kwam voor de bres aan, toen de Zuaven aldaar luide om ladders riepen. Achter de bres bevond zich namelijk niet de ingang eener straat, maar eene gesloten poort, door de kogels geteisterde huizen omringd. Deze hinderpaal werd door eene vreesselijke buskruid ontvlamming uit den weg geruimd, waardoor tevens een vijftigtal Franschen verpletterd werden, en het gelaat en de ledematen van vele anderen verzengd werden. De verhalen over het ontvlammen van dezen voorraad buskruid — in geen geval was het eene springende mijn — luiden geenszins eenstemmig. Vermits de personen, die in de nabijheid daarvan waren, tevens allen het slagtoffer der losbarsting werden, is het moeijelijk, iets zekers daaromtrent te zeggen. Volgens het gevoelen des oversten *Lamorcière* was het een buskruid-voorraad der belegerden, die door de geweerschoten der Zuaven ontvlamde. De vlam sloeg ook tot zakken buskruid over, die de manschappen der genie mede hadden genomen, om mogelijke belemmeringen in de lucht te doen springen, en zoo werd dit onheil van eenen moordenden aard, doch vernielde dan toch ook de laatste versperringen. Als koppels woedende honden wierpen zich thans de Zuaven met gevelde bajonet in de straten. De eigenlijke strijd in de bres en de nabij gelegene straten duurde slechts een groot vierendeel uurs, maar was zeer moorddadig; want tusschen de 3 of 400 lijken van Franschen, Kabylen en Turken ondereen gemengd, bedekten daar den grond. Onder ons toeschouwers op *Cudiat-Aty* heerschte gedurende dezen strijd eene onbeschrijfelijke beweging. Ik heb in dit land meer dan eenen krijgstogt bijgewoond, en overal den heldenmoed en schitterende dapperheid van Frankrijks Afrikaansche leger bewonderd. Hier echter bereikte mijne bewondering den hoogsten trap, hier was alles vreesselijke ernst, en de
pers bijna zeker.
lafaard geen enkel
waarts ging. De o
officieren, gaven he
tal der van dezen
ook met dat der gev
hooggedrevene vera
sche krijgslieden
achtigs gehad(§).
diep ingewortelde d
gewondenheid van
lig jegens zijn ligcha
dwerg reuzenkracht
Franschen thans he
bij hun gemis van h
heid, dan die de r
vermetele dapperhei

(§) De Russen gaven
grachten met hunne lijk
dergelijk voorbeeld

(†) Het schijnt ons t
loffelijk mag genoemd w
magtige drijfveer is, tot
geeft. Men waagt dan o
kent. Roekeloos gevaren
dient dien hoogen lof nie
zouden dan slechts moedi
leven op het spel zetten
zijn, die bij verlies zelfm
ginselloos leven. Wij wi
heid en hun kloekmoedig
is oorlogsdapperheid een
dapperheid, eene betere
afleiding en van schuldige
voor zijn geluk en te kl
dat zij hierdoor roem ver
behaalt, bleek bij de b
waar niet de dapperheid
de dapperheid der wemig
ten zij te kort, den roem
op het onpartijdig oordee

selijke ernst, en de dood voor de eersten der stormloopers bijna zeker. Toch was onder hen geen enkele lafaard geen enkele, die met wankele schreden voorwaarts ging. De officieren, en vooral ook de onderofficieren, gaven het glansrijkste voorbeeld en het aantal der van dezen in de bres gesneuvelden stond dan ook met dat der gevallene soldaten bijna gelijk. Die hooggedrevene verachting van het leven bij de Fransche krijgslieden heeft voor mij altijd iets raadselachtigs gehad(§). Ik kan mij die bij eenen strijd voor diep ingewortelde denkbeelden voorstellen, als de opgewondenheid van den geest den mensch onverschillig jegens zijn ligchaam doet worden, en zelfs in den dwerg reuzenkrachten wekt; maar bij het onder de Franschen thans heerschende godsdienstige ongeloof, bij hun gemis van hoop op eenige andere onsterfelijkheid, dan die de roem verschaft, schijnt mij hunne vermetele dapperheid te loffelijker te zijn(†). Wie ge-

(§) De Russen gaven bij de bestorming van *Warschau*, welks grachten met hunne lijken eerst gedempt moesten worden, een dergelijk voorbeeld

(†) Het schijnt ons toe dat die roemzuchtige dapperheid niet loffelijk mag genoemd worden, te minder wanneer roofzucht de magtige drijfveer is, tot welk gevoelen de schrijver later zelf grond geeft. Men waagt dan om buit het leven, welks waarde men niet kent. Roekeloos gevaren te tarten alleen om roem of fortuin verdient dien hoogen lof niet. De Fransche soldaten voor *Constantine* zouden dan slechts moedige dobbelaars zijn, die om klatergoud hun leven op het spel zetten, gelijk er zoo vele spelers in hun land zijn, die bij verlies zelfmoordenaars worden uit weerzin in het beginselloos leven. Wij willen echter uit dit oogpunt veler dapperheid en hun kloekmoedig heldenfeit niet beschouwen. Bij Franschen is oorlogsdapperheid eene tweede natuur geworden. Jammer dat die dapperheid, eene betere zaak waardig, dan alleen die van volksafleiding en van schuldigen krijgsroem voor een vaderland, te groot voor zijn geluk en te klein voor zijne eerzucht, dus blijken moet; dat zij hierdoor roem verliezen en opofferen moet, ja zelfs schande behaalt, bleek bij de belegering van de Citadel van Antwerpen, waar niet de dapperheid der overmagtige overwinnaars, maar wel de dapperheid der weinige verdedigers van hun vaderland, al schoten zij te kort, den roem heeft weggedragen Wij beroepen ons hier op het onpartijdig oordeel der nakomelingschap.

looft, dat al wat aan den mensch is, aan het gewormte ten prooi wordt, moest toch voor den dood sidderen en zich aan het aardsche leven vastklemmen met alle magt. — *Constantine* had op het oogenblik van den storm nog ten minste 6,000 gewapende verdedigers De opgewondensten daarvan wierpen zich met den ijatagan in de vuist in de bajonetten der binnendringende Franschen. Maar doodsangst greep toch ook ten laatste deze opgewondene barbaren aan, in weerwil hunner vaste overtuiging, dat de kogel eens Christens hen dadelijk naar Mohammeds paradijs zond. Een heir van geestdrijvers sloeg voor een heir van Atheïsten op de vlugt. (§)

V.

De tegenstand der bevolking duurde nog hier en daar in de straten voort, doch had nu enkel ten doel,

(§) Dit verschijnsel is minder bevreemdend, dan het schijnt. De volslagen ongeloovige kan de verachting des doods verder drijven, dan de geloovige dweepet, die aan 't wankelen gebragt door nederlaag den moed verliest. De Atheïst is sterk door dat fatum, hetwelk de Dweeper meende dat voor hem zeker geluk had bestemd. De Atheïst is sterk in eigen kracht, de dweeper in vermeende hemelsche. Zulk ongeloof is met zulk geloof niet te vergelijken. De Atheïst, vooral als hij in 't bezit is van de meerderheid der materiele middelen, trotseert de Natuur en de Voorzienigheid, de laatste er op bouwende, bezwijkt als deze hem schijnen te verlaten. Uit deze verschijnselen, waarbij bovendien het nationaal karakter en velerlei andere omstandigheden moeten in 't oog gehouden worden, zullen echter geene gevolgtrekkingen tot sterking des ongeloofs of minachting van geloof kunnen afgeleid worden De Fransche omwenteling in de vorige eeuw was een kruistogt tegen de godsdienstige denkbeelden van geheel Europa, en zoo lang het schrikbewind God en onsterfelijkheid afzwoer, zegepraalden Frankrijks wapenen. De ware geloovige twijfelt echter hieronder niet aan het bestuur eener Voorzienigheid Daarenboven moeten wij aan het zoogenaamd geloof der tegenwoordige Muzulmannen niet te veel hechten. Ook willen de Franschen niet voor volslagene ongeloovigen gehouden worden. Zij willen thans Geestelijken naar Afrika zenden, om de Muzulmannen te overtuigen, dat geene ongeloovigen hunne overwinnaars en gebieders zijn.

om zich den terugtogt naar de kasbah (citadel) te verzekeren, en daardoor den weg om te vlugten open te houden. Wie snel loopen en klauteren kon, sprong bij die strekte van de rots, waarop zij ligt, naar beneden. Velen kwamen verpletterd neder. Anderen braken hunne beenen en kropen kermend naar de zuidelijke tuinen, of werden ook wel door trouwe vrienden opgenomen, en weggedragen. Tweehonderd lijken van ongelukkigen, die om het eene gevaar te ontkomen, zich in het andere hadden gestort, bleven aan den voet der rots liggen. Tot dezen panischen schrik, die op het tijdstip der verovering in de stad heerschte, droeg een geveinsde aanval van het 17de regement ligte infanterie, welks tirailleurvuur men in de stad hoorde knetteren, veel bij. Dit regement trok namelijk met de tweede brigade van den berg el Mansurah naar de Romeinsche brug bij de poort Bab-el-Cantarah, en bragt de Constantiners in het denkbeeld, dat men ook van die zijde, waar de poging des maarschalks *Clauzel* tot verovering der stad schipbreuk had geleden, een ernstigen aanval in het oog had. Intusschen had men daarmede alleen ten doel, om de belegerden te verontrusten en hunne krachten te verdeelen.

De bloeddorstige woede der Fransche soldaten hield met den tegenstand der bewoners op, maar des te sterker ontwaakte thans hunne roofzucht. De stad werd geplunderd, doch het leven der achtergeblevene bewoners werd gespaard. Ten negen ure des morgens woei de driekleurige vlag, in plaats van de roode, boven de rotsen van *Constantine*. De eer der overwinning komt vooral aan de eerste stormkolonne en aan haren dapperen geleider, den overste *Lamorcière* toe, die de held van den merkwaardigen dag was. Met een door het buskruid zwart gebrand gelaat en genoegzaam verblinde oogen, voerde deze dappere

jonge man zijne Zuaven tot aan de kasbah. De tweede kolonne ondersteunde de eerste met allen ijver, doch had niet meer met dezelfde gevaren te kampen. De buskruid-ontvlamming had reeds plaats gehad en de weg gebaand, toen deze laatste benden in de bres aankwamen. De overste *Combes*, een wegens zijn persoonlijk karakter algemeen geacht officier, werd voor den stadsmuur door twee kanonkogels getroffen, doch behield zijn bevelhebberschap tot zijne soldaten de stad waren binnengedrongen. Daarop ging hij, het gevoel van pijn onderdrukkende, naar den hertog *van Nemours*, maakte hem mondeling zijn rapport, en voegde er aan het einde met groote bedaardheid bij: » *Monseigneur, permettez moi maintenant, que je me retire. Je suis blessé mortellement, je vous recommande ma malheureuse famille.*" (Monsigneur, vergun mij thans, dat ik mij verwijdere. Ik ben doodelijk gekwetst; ik beveel u mijn ongelukkig gezin aan.) Hij had terwijl hij sprak, zich zelven zoo zeer bedwongen, dat de Prins zijnen toestand in het geheel niet bemerkt had, en nu eerst in het bleeke gelaat des oversten de bevestiging zijner woorden las. De dappere *Combes* had nog kracht genoeg, om zich door een enkel officier begeleid, naar het *bivouac* van zijn regement te slepen, waar hij drie dagen later begraven wierd. Ten tien ure des morgens had de slagting geheel opgehouden. Van dat oogenblik af, viel er geen enkel schot meer, en de buiten de stad verzamelde Arabieren en Kabylen, die van de heuveltoppen de bestorming van *Constantine* hadden aangezien, trokken, zoodra zij de roode vlag hadden zien verdwijnen, zwijgend weg. Alle nieuwsgierigen in het leger stroomden thans toe, om de sombere stad inwendig te beschouwen, die in den tijd van een jaar het schouwtooneel van twee belangrijke oorlogs-gebeurtenissen geweest was, en welker verovering zoo

veel bloed gekost h
ongeveer 30 voeten
komen, eerst over
klimmen. Eene mer
lagen achter den v
Waarschijnlijk war
om de bres te stopp
storte huizen, die d
nield waren. De ge
lijken van Afrikane
zoo digt naast en op
daarop treden moes
het geheel leverde
schouwspel op, dat
hoop nooit weder zo
afschuwelijke wijze
zonder hoofd, of oc
het buskruid verbra
nen en bruine Kaby
niet onderscheiden k
en tegen waren de k
der gesneuvelden had
wekkends. Daar wa
worden, en de gevall
als verzoend, tegen
genstanders. Over
krijgslieden was een
bloedige aangezigten
len waren daarenteg
nen nog hunne vijan
geet ik de gestalte
met een langen witte
van een huis in een
zijne oogen en zijn
linkervuist was naar
de regter nog een p

veel bloed gekost had. De bres had eene breedte van ongeveer 30 voeten. Men moest, om daar binnen te komen, eerst over een grooten hoop aarde en zand klimmen. Eene menigte wolbalen, groote steenen enz. lagen achter den verpletterden stads muur verstrooid. Waarschijnlijk waren deze voorwerpen opgehoopt, om de bres te stoppen, wat verder zag men de ingestorte huizen, die door de buskruid-ontvlamming vernield waren. De gesneuvelde, verbrande, verminkte lijken van Afrikanen en Fransche soldaten lagen hier zoo digt naast en op elkander, dat men, zijns ondanks daarop treden moest, om in de stad te komen. Over het geheel leverde de bres het hartverscheurendste schouwspel op, dat ik in mijn leven gezien heb: ik hoop nooit weder zoo iets te aanschouwen. Op eene afschuwelijke wijze waren de lijken verminkt, velen zonder hoofd, of ook het aangezigt zoo geheel door het buskruid verbrand, dat men de blanke Europeanen en bruine Kabylen van de hier gevallene Negers niet onderscheiden kon. In de straten der stad daar en tegen waren de lijken niet verminkt. De groepen der gesneuvelden hadden daar integendeel iets indrukwekkends. Daar was man tegen man gestreden geworden, en de gevallene Franschman lag dan nu ook, als verzoend, tegen de borst zijns gesneuvelden tegenstanders. Over het bleeke gelaat der Fransche krijgslieden was eene heldhaftige rust verspreid; de bloedige aangezigten der gevallene Mooren en Kabylen waren daarentegen vreeselijk misvormd en schenen nog hunne vijanden toe te grijnzen. Nooit vergeet ik de gestalte van een ouden Moor of Turk, met een langen witten baard, dien ik tegen den hoek van een huis in eene opgerigte houding zitten zag: zijne oogen en zijn mond stonden wijd open, zijne linkervuist was naar den hemel gerigt, terwijl hij met de regter nog een pistool omklemd hield. Er was

iets zeer huiveringwekkends in dezen Afrikaan. Ik dacht in het eerste oogenblik, dat hij nog leefde; doch bij het naderkomen bemerkte ik, dat het lijk van eenen grimmigen krijger voor mij zat. Doch ik wil deze schildering niet voortzetten, om bedelden van de ijsselijkheden des oorlogs, die nog lang daarna zelfs den slaap rooven, niet weder in mijn geheugen terug te roepen.

Na deze beschrijving der verovering van *Constantine*, zou ik nog enkele, belangwekkende episoden uit dezen veldtogt, die rijk was aan echt-Homerische krijgsmans-aventuren, kunnen verhalen. Doch ik wil niet te wijdloodig worden, en vermeld liever een enkelen trek van roerende grootmoedigheid, die te meer opmerking verdient, naar mate zulke loffelijke daden zeldzamer waren. Te midden der stuitende plundertooneelen, welke den val der stad volgden, merkte ik een officier der genie op, die met grooten ijver de lijken der soldaten zijner afdeeling ter zijde bragt, opdat de woedende plunderaars, die het eene huis na het andere binnenstormende, er zich niet aan stoorden, of zij op de lijken hunner makkers den voet zetteden, ze niet zouden verminken. Daarop trad dezelfde officier achter eenvolgende verscheidene huizen binnen, om de sidderende bewoners te beschermen en de roofzieke soldaten daaruit weg te jagen. Aan den hoek eener straat bevonden zich twee arme blinde Mooren, die, misschien niet eens wetende, wat er voorgevallen was, de handen uitstaken en om brood bedelden. » Dat is te erg;" riep spottend een soldaat: » de schurken zouden nu nog van » ons te eten willen hebben." — » De arme duivels hebben niemand meer, die hun brood geven kan, buiten ons;" zeide op een meewarigen toon dezelfde edele officier. Daarop snelde hij naar eenige in de nabijheid staande soldaten van zijn korps, en ruste niet voor

hij aan dezen eenig
de vijanden had afg
na de vreesselijkste
cier, wiens naam i
noemen, was de lu
meenen staf der ger
ridderkruis ontvang
pere mannen vergote
lips ware, ik zond
er voor zijne mensc
delaars.

Nadat het bloedi
was, en men de doo
met zoo weinig omsl
eende de Franschen
in één grooten kuil
anders te doen, dan
hartelust te beschouw
naar alle de overige
van buiten zonder ve
nen-hoven en op pila
naauwe straten, vol m
marktpleinen, en een
koffijhuizen: ziedaar
der stad. De Moske
Algiers. De Fransch
zien, om ook in die h
en daaruit de fraaije
dat ook die bedehui
woonhuis van den be
diger der stad) munt
pilaren der binnenga
marmer, hetgeen and
Moor het geval is. Da

hij aan dezen eenige stukken beschuit voor de blinde vijanden had afgedwongen. Dit gebeurde een uur na de vreesselijkste slagting. De menschlievende officier, wiens naam ik mij verpligt acht, openlijk te noemen, was de luitenant *Chardon*, van den algemeenen staf der genie. Andere officieren zullen het ridderkruis ontvangen voor het bloed dat zij als dappere mannen vergoten. Zoo ik Koning *Lodewijk Philips* ware, ik zond aan dezen officier het legioen van eer voor zijne menschlievendheid jegens de blinde bedelaars.

VI.

Nadat het bloedig oorlogsschouwspel afgeloopen was, en men de dooden begraven had, — iets, dat met zoo weinig omslag als mogelijk geschiedde, worgende de Franschen en Afrikanen, allen bij elkander, in één grooten kuil geworpen, — hadden wij niets anders te doen, dan rond te wandelen en de stad naar hartelust te beschouwen. *Constantine* gelijkt inwendig naar alle de overige steden van Barbarije. Huizen van buiten zonder vensters, maar inwendig met binnen-hoven en op pilaren rustende galerijen; donkere, naauwe straten, vol morsigheid en stank; eenige kleine marktpleinen, en eene groote menigte winkeltjes en koffijhuizen: ziedaar in algemeene trekken het beeld der stad. De Moskeën zijn niet fraaijer, dan die van Algiers. De Fransche soldaten hadden zich niet ontzien, om ook in die heilige plaatsen, door te dringen, en daaruit de fraaije vloertapijten weggeroofd, zoo dat ook die bedehuizen er zeer kaal uitzagen. Het woonhuis van den beroemden *Ben-Aïssa* (den verdediger der stad) muntte geenszins door pracht uit. De pilaren der binnengalerijen waren daar niet eens van marmer, hetgeen anders in het huis van iederen rijken Moor het geval is. Daarentegen moeten de onderaard-

sche gewelven van dit huis aanzienlijke sommen in baar geld, die aldaar begraven waren, bevatten. Het paleis van den Bey ziet er van buiten jammerhartig uit; maar des te verrassender is de indruk dien de tooverachtige binnenhoven daarvan maken. De Fransche kunstenaar *Flanta* heeft eene voortreffelijke teekening van dit paleis vervaardigd, die met andere gezigten in dit land in steendruk zal worden uitgegeven. Over het schilderwerk in *fresco* (†), dat de muren van het vorstelijk paleis versiert, moesten wij allen hartelijk lagchen. Het is boven alle beschrijving slecht. De schilderkunst is bij dit volk nog in hare kindschheid, terwijl het daarentegen onder de Mooren niet aan goede bouwkunstenaars ontbreekt. Meerendeels stelden deze *fresco*-schilderijen zeegezigten voor, waarop oorlogschepen met uitgespannene zeilen elkander de volle laag geven. Ook de mislukte aanval der Franschen onder den maarschalk *Clauzel* is op deze muren afgebeeld. De Franschen vertoonen zich daarbij, in vergelijking met de Turken, als nietige dwergen. In een vleugel van het paleis bevonden zich, zoo als reeds is aangemerkt, een tachtigtal vrouwen. Het waren gevangenen van den Bey, dochters en vrouwen van Arabische scheiks, die in het betalen der schatting achterlijk waren gebleven, en van wie hij een losgeld hoopte af te persen. *Achmed-Bey*, ofschoon reeds een vrij bejaard man, munt geenzins door hetgeen wij eene geregelde levenswijze noemen, uit, en beschouwde deze vrouwen, zoo lang zij gevangenen waren, geheel en al als zijn eigendom.

Na het bezigtigen van het binnenste der stad, wendde zich onze opmerkzaamheid naar de nog voorhanden overblijfselen van het oude Cirta. Deze zijn geenszins zoo talrijk als men gedacht had. De Romeinsche brug over den afgrond, in welks diepte de Rummel stroomt, is een fraai bouwkunstig gewrocht, maar

(†) *Al Fresco*. Schilderijen in natte kalk.

het grootste gedeel
ook naar het mod
vervaardigd. Volg
der bewoners heef
jaar 1793 plaats g
den zich nog de br
schen vorm herin
minste 150 voeten
aan den voet der h
werk, de gestalte
en der beide gedr
over Tunis spreekt
is echter niet zeer
zijn geenszins, zoo
rivier paarden Ov
klein en als beeldh
terstukken. De ove
leiding over den Ru
zelfden tijd zijn s
bloeijenden tijd van
boog echter, van
mededeelt, werd n
boog in de straat S
heer *Berbrugger*
vonden werd. Naar
tusschen *Constanti*
den nog vele Rome
de buitenmuren va
dekt men steenen,
perk der Romeinen
daarvan waren nog
ten zigtbaar, die z

(§) Shaw zegt hiervan
midden der stad gelegen
beslaan eenen grond van
hierin den moed en het

het grootste gedeelte daarvan is nieuw, ofschoon dan ook naar het model van de vroegere Romeinsche brug vervaardigd. Volgens de overeenstemmende verhalen der bewoners heeft deze nieuwe verbouwing in het jaar 1793 plaats gehad; eenige bejaarde Mooren konden zich nog de brug in haren vroegeren echt-Romeinschen vorm herinneren. Hare hoogte bedraagt ten minste 150 voeten. Wij ontdekten ook nog, bijna aan den voet der hoofdpilaar, in half verheven beeldwerk, de gestalte dier zonderling gekleedde vrouw en der beide gedrochten, waarvan SHAW in zijn werk over Tunis spreekt. De teekening van den schrijver is echter niet zeer naauwkeurig, en de gedrochten zijn geenszins, zoo als men beweert, olifanten, maar rivier paarden. Overigens zijn deze beelden tamelijk klein en als beeldhouwwerk beschouwd, geene meesterstukken. De overblijfselen eener Romeinsche waterleiding over den Rummel en de regenbakken uit dienzelfden tijd zijn schitterende herinneringen uit den bloeijenden tijd van het oude Cirta. (§) De fraaije triumfboog echter, van welke SHAW mede eene afbeelding mededeelt, werd niet ontdekt; maar wel de triumfboog in de straat Suk-el Kebir, bij welken door den heer *Berbrugger* een belangwekkend opschrift gevonden werd. Naar het zeggen der Arabieren moeten tusschen *Constantine* en het stadje *Milo* in het zuiden nog vele Romeinsche ruïnes te vinden zijn. Aan de buitenmuren van vele huizen te *Constantine* ontdekt men steenen, die ontwijfelbaar nog uit het tijdperk der Romeinen afkomstig zijn. Op verscheidenen daarvan waren nog fragmenten van Latijnsche opschriften zigtbaar, die zorgvuldig afgeschreven zijn. Men

(§) SHAW zegt hiervan D I. bl. 109. Deze waterbakken, in het midden der stad gelegen, zijn ruim, omtrent twintig in getal, en beslaan eenen grond van 150 voeten in het vierkant. Hij bewondert hierin den moed en het vernuft der oude Cirtesiers.

weet, dat de generaal *Damrémont* voor zijn vertrek uit *Bona* eene wetenschappelijke commissie benoemde, om oudheidkundige nasporingen te doen, den toestand des lands en deszelfs natuurlijke historie te bestuderen, handschriften en andere merkwaardigheden van natuur en kunst te verzamelen enz. Tot deze commissie behoorden ook vreemdelingen en de generaal *Perregaux* stond aan haar hoofd. Intusschen geloof ik, dat de gouverneur er zeer weinig belang in stelde of de wetenschappen al dan niet bij dezen veldtogt zouden winnen. De benoeming der commissie was slechts eene ijdele tooneel vertooning, zoo als er tegenwoordig zoo velen in Frankrijk plaats hebben. Het doel des generaals *Damrémont* was bereikt, als de Algerijnsche *Moniteur* daarvan den noodigen ophef maakte. Indien het hem ernst geweest ware, om iets voor het leeren kennen van dit land uit een wetenschappelijk oogpunt te doen, zou hij aan de leden der commissie ten minste datgene verschaft hebben, wat voor het volvoeren hunner taak volstrekt noodzakelijk was; maar het bleef bij beloften, en men stond niet eenmaal een enkelen muilezel af, om de noodzakelijkste instrumenten te dragen. Gedurende den geheelen togt bekommerde zich niemand om de arme wetenschappelijke commissie, en het viel den generaal *Perregaux* niet eens in, dat hij, als voorzitter, haar nu en dan bij elkander behoorde te roepen; de helft harer leden heeft hij nooit gezien. De burgerlijke intendant *Bresson*, een man, die de wetenschappen bemint en met ijver begunstigt, had aan zekeren doctor *Laborde* opgedragen, om de hoogst merkwaardige warme bronnen van *Hammam Meskhutin* chemisch te onderzoeken. (§) Toen deze echter

(§) Shaw deelt daaromtrent het volgende mede: Behalve de sterke zwavelachtigheid van Hamman-Meskhutin (of betooverde baden genoemd, misschien naar de naamsbeteekenis beter stille wateren

te *Medschez el-Ham*
een geleide van twa
veiligd, naar de br
stelde doctor volgde
der regt te weten i
laatste zijne flessche
Berbrugger verzam
waarvan hij opzigter
ken, die hij aan d
De generaal *Valée*
verlof, om dezen b
gens te mogen pak
daarop eenige bij de
zich te winnen; do
den door de treinso
de wagens op den gr
bewaarder had al zij
dig, om de buitgema
nen *Bona* te brenge
inzage genoeg om zi
boeken sommigen v
eene geschiedenis va
zameling wetten de

te noemen) is derzelver v
grond, waarover het loop
er door tot kalk gebrand
rotsgrond zachter is, ma
zijden, en vormt kegels o
en breed zijn; de Arabie
steende tenten hunner vo
waarschijnlijk hol, en va
mend geluid vernomen w
der daarin wonende toove
voor sommige kwalen eene
daarvan is tot die van reg
in deszelfs natuurlijke war
gaar. Uit de bronnen ge
zwavelachtige dampen, en

te *Medschez el Hammar* aankwam, weigerde men hem een geleide van twaalf man, om zich, daardoor beveiligd, naar de bronnen te begeven. De teleurgestelde doctor volgde het leger naar *Constantine*, zonder regt te weten in welke betrekking, en bragt ten laatste zijne flesschen *ledig* naar *Bona* terug. De heer *Berbrugger* verzamelde voor de boekerij te *Algiers* waarvan hij opzigter is, omstreeks 800 Arabische boeken, die hij aan de plunderende soldaten afkocht. De generaal *Valée* weigerde hem zelfs het gevraagde verlof, om dezen boekenschat op de ledige kruidwagens te mogen pakken. De heer *Berbrugger* wist daarop eenige bij den veldtros blijvende officieren voor zich te winnen; doch zijne kisten met boeken werden door de treinsoldaten, tot tweemalen toe, van de wagens op den grooten weg geworpen, en de boekbewaarder had al zijne geestkracht en volharding noodig, om de buitgemaakte geleerdheid behouden binnen *Bona* te brengen. Toch was reeds eene vlugtige inzage genoeg om zich te overtuigen, dat onder deze boeken sommigen van groot belang waren; zoo als, eene geschiedenis van de stad *Constantine*, eene Verzameling wetten der *Kadis*, eene beschrijving van

---

te noemen) is derzelver water zoo geweldig heet, dat de rotsige grond, waarover het loopt somwijlen ter afstand van honderd voet, er door tot kalk gebrand wordt. Waar de zelfstandigheid van dezen rotsgrond zachter is, maakt het water er gelijke indrukselen op alle zijden, en vormt kegels of bollen, welke gemeenlijk zes voet hoog en breed zijn; de Arabieren verbeelden zich dat dit zoo vele versteende tenten hunner voorouders zijn. De grond onder dezelve is waarschijnlijk hol, en van hier dat er altijd bij dezelve een brommend geluid vernomen wordt, hetwelk de Arabieren voor muzijk der daarin wonende toovergodinnen houden. Het water zelve schijnt voor sommige kwalen eene genezende kracht te bezitten. De zwaarte daarvan is tot die van regenwater als 836 tot 850. Dit water kookt in deszelfs natuurlijke warmte een schapenborst in een kwartier uurs gaar. Uit de bronnen genomen en koud geworden vervliegen de zwavelachtige dampen, en wordt het zoet. t. a. pl. bl. 229 en 230.

Oost Indie, en het werk van den geschiedschrijver *el Makay*, uit *Tlemsan*, de geschiedenis van het Keizerrijk der *Saracenen* getiteld. Maar de militaire intendanten waren doof voor al wat men hen van deze wetenschappelijke schatten verhaalde. Overigens wil ik geenszins als verdediger van dezen boekenroof optreden. Hij herinnert te zeer een bloedig tijdperk der eerste Fransche omwenteling, toen zulke Wandaalsche rooverijen zeer in den smaak der Fransche vrijheidszonen vielen, en onze *Schiller* teregt zijne gloeijende verontwaardiging daarover uitdrukte. Het is werkelijk zonderling: de leus die de Fransche vanen in Afrika voeren, en waardoor hunne togten aldaar in geheel de wereld belangstelling opwekken is: — de beschaving. Grootsch is het doel, om deze vruchtbare landen aan de barbaarschheid te ontrukken, en aan de daarin rondzwervende woeste volksstammen te leeren, dat de mensch eene edeler bestemming heeft, dan met de jakhalzen in de wildernissen te leven! Hoe zou, waar zoo iets bereikt kan worden, geheel Europa de overwinningen der driekleurige vaandels niet met goedkeurend gejuich begroeten! En echter, men moet het helaas bekennen, hebben alle de ondernemingen der Franschen in dit verhevene land niets minder bewerkt, dan de verwezenlijking van zulke schoone denkbeelden, niettegenstaande het Fransche volk en zeker ook zijne regering die vurig wenscht. De schuld van dit geheel mislukken van alle menschlievende ontwerpen moet zeker grootendeels in de omstandigheden en den wanhopigen tegenstand van eene door geestdrijverij verblinde bevolking worden gezocht. De vermeestering van *Constantine*, ofschoon voor de eer der Fransche wapenen zoo noodzakelijk, is voor de beschaving des lands geene gunstige gebeurtenis (§) Eenige duizenden Moorsche familien dwa-

(§) Wat het eerste aanbelangt, de noodzakelijkheid voor den

len thans in de
van dezelfde wo
tot nu toe vera
en verruilen hu
melijk nijvere le
met de zeden va
lukkige loop der
dat tien duizend
beschaving, wee
gedaald Om aa
rooft de wetens
Constantine acht
verstandelijke hu
geheel het reger
nige boeken voo
de bewoners een
Moorsch of Arab

roem der Fransche w
natie, ofschoon zij v
van eenen nutteloozc
kunnen verheffen
wordt, vloeid voort
zal nu te bezien zijn
meesterd. Misschien
steden *Belidah*, het c
der vruchtbare vlakte
zeehaven *Stora* vero
te behouden. (*Belid*
leggen van geregelde
beschaving betreft, z
Guizot die wilde) te
sche beschaving schijn
lijk Arabieren tot Fra
basterde afstammelin
aard niet te zullen af
Bovendien kunnen
als door de staatkund
betwelk ook door he
tenschappelijke comm
gelogenstraft wordt.

den thans in de steppen der woestijn rond, bedelen van dezelfde woeste *Nomaden*, die zij als stedelingen tot nu toe verachtten, eene gastvrije ontvangst af, en verruilen hunne zindelijke woningen hunne tamelijk nijvere levenswijze met de tenten der Beduïnen, met de zeden van rondzwervende herders. De ongelukkige loop der omstandigheden heeft veroorzaakt, dat tien duizend Mooren, uit eenen toestand van halve beschaving, weder tot het leven van wilden zijn afgedaald. Om aan alles de kroon op te zetten, berooft de wetenschappelijke ijver der geleerden de te *Constantine* achtergeblevene Mooren van hunne laatste verstandelijke hulpmiddelen: van hunne boeken. In geheel het regentschap Algiers zijn slechts zeer weinige boeken voorhanden, en elk daarvan is dus voor de bewoners een wezenlijke schat. Zelden bezit een Moorsch of Arabisch gezin meer dan één boek. Dik-

---

roem der Fransche wapenen, zoo gelooven wij, dat de Fransche natie, ofschoon zij van vele vooroordeelen genezen is, boven dat van eenen nutteloozen en schuldigen krijgsroem zich niet schijnt te kunnen verheffen. De noodzakelijkheid waarvan hier gesproken wordt, vloeid voort uit een begin, dat niet noodzakelijk was. Het zal nu te bezien zijn of men kan behouden, gelijk men heeft verneesterd. Misschien kost dit nog meer moeite. Men moet toch de steden *Belidah*, het oude *Cisse*, en *Coleah*, die aan de andere zijde der vruchtbare vlakte van *Metidschiah* leggen, bezetten, en de zeehaven *Stora* veroveren, om de gemeenschap met *Constantine* te behouden. (*Belidah* is den 26 Maart ll. ingenomen.) Het aanleggen van geregelde wegen is hiertoe zeker dienstig. En wat de beschaving betreft, zoo blijft tot heden eene kolonisatie (zoo als Guizot die wilde) ten nutte der Arabieren een ideaal, en de Fransche beschaving schijnt schipbreuk te zullen lijden. Het is ook moeilijk Arabieren tot Franschen te maken. De Bedouinen, die onverbasterde afstammelingen van Ismael en Esau, schijnen hunnen aard niet te zullen afleggen, (Gen. 16 : 12 en 27 : 40.)

Bovendien kunnen wij moeilijk aan zulk uitsluitend edel doel, als door de staatkunde van Frankrijk wordt voorgewend gelooven, betwelk ook door het militaire despotismus, de bejegening der wetenschappelijke commissie, den boekenroof en meer andere zaken gelogenstraft wordt.

wijls is dit een aan een geheel geslacht gemeen goed en heiligdom. Die acht honderd boeken, welke men naar Algiers voert om die daar in de bestovene zalen eener stedelijke bibliotheek te begraven, verschaften aan eenige duizenden huisvaders het leerzaam genot, dat zij in de avond-voorlezingen voor hunne kinderen smaakten, en thans zien zij zich daarvan beroofd! (§)

Tot den roemrijken arbeid van sommige vreemde leden der wetenschappelijke commissie behoorde het meten der hoogten; ook werden de rotsen rondom *Constantine* uit een geologisch oogpunt onderzocht, en in de wonderfraaije vlakte ten zuiden der stad, vele belangwekkende voorwerpen uit het planten- en dierenrijk verzameld, ofschoon het jaargelijde daarvoor niet gunstig was. Dit alles werd echter alleen door den wetenschappelijken ijver dier mannen tot stand gebragt, die bij hunne uitstapjes in de nog zeer onveilige omstreken hun hoofd waagden; want, in weerwil van alle toezeggingen, konden zij nooit een gewapend geleide verwerven. Tijdens den veldtogt naar Egypte werden de wetenschappelijke nasporingen oneindig meer bevorderd. De generaal *Bonaparte* waakte steeds met groote zorgvuldigheid voor de veiligheid zijner geleerden, en plaatste hen steeds, bij elken aanval der Mammelukken, te midden zijner *carrés*. De generaals der tegenwoordige onderneming zouden er zich weinig om bekommerd hebben, indien de Beduïnen aan al de leden der wetenschappelijke commissie den hals hadden afgesneden.

Drie begaafde landschapschilders begeleidden het leger. Zij vonden in de schilderachtige, wondervolle omstreken van *Constantine* rijke stof voor hunne teekenpen. Het panorama van deze sombere, graauwe

(§) Men ziet hieruit dat de Mooren steeds veel ophebben met de Letteren, maar minder met de wetenschappen. Dit is heden bijna het geval bij alle Mohammedanen, ook bij de Persen

rotsenstad van de hoogten van el-Mansurah beschouwd; het gezigt op dezelve van den zuidkant, waar zij een geheel ander schouwspel vertoont, en op den top der loodregte rotsmuren naar een waar adelaarsnest gelijkt; het bekoorlijke landschap ten zuiden, door hetwelk de Rummel in tallooze kronkelingen zich eenen weg baant, en waar, zoo ver het oog reikt, schitterend groene bosschen van cipressen, citroen-, moerbeziën- en granaatboomen zich uitstrekken; eindelijk het grootsche gezigt op den Rummel, waar die rivier zich van eene hoogte van 500 voeten naar beneden stort, en een der schoonste watervallen op aarde vormt: alle deze heerlijke, gadelooze natuurtafereelen, zullen vele reizigers naar deze streken trekken, zoodra aan het bezoeken daarvan minder gevaar verbonden is. De steendrukplaten, die de bekwame teekenaar *Flanta* over de onderneming zal uitgeven, zullen in Frankrijk en in de geheele kunstminnende wereld belangstelling opwekken.

Onder degenen, die als liefhebbers den veldtogt hebben medegedaan, waren natuurlijk de vreemde officieren het best met den uitslag daarvan tevreden. Verscheidenen dezer oorlogzuchtige mannen hadden den generaal *Bugeaud* bij zijnen laatsten togt naar de Tafna vergezeld, en waren, ontevreden over den onbloedigen afloop daarvan, naar Europa teruggekeerd. Toen eindelijk tot de onderneming tegen *Constantine* besloten was, scheepten deze onvermoeibare avonturiers zich weder op de stoomboot in, zich spoedende naar de koude, nevelachtige *bivouacs* op den Atlas, om toch eenmaal de kogels der Beduïnen te hooren fluiten. Ditmaal werden hunne wenschen boven alle verwachting bekroond. » Thans wil ik gaarne sterven," hoorde ik een dezer officieren zeggen, » nu ik, na twintig jaren achtereen aan het kinderspel op het exercitie-plein te hebben deel genomen, nog eenmaal

weder de ernstige, schoone zijde van mijn beroep gezien heb." Zeven vreemde officieren bevonden zich bij het leger, behalve nog drie Pruissische krijgslieden, die eerst na de inneming van *Constantine* aankwamen. Aan elk dezer liefhebbers had de avontuurlijke togt eenige duizenden franken gekost, waarmede zij echter het genotene niet te duur meenden te hebben betaald. Over het geheel schenen deze buitenlandsche officieren den heldenmoed der Franschen meer dan hunne gastvrijheid te bewonderen. Het gezigt van vreemde uniformen wekte bij vele Fransche krijgslieden onmiskenbaar ergernis en ijverzucht op. Ja, menigeen benijdde deze gasten, die, door edelen moed gedreven, de vermoeijenissen en gevaren deelden, het nederig rantsoen van rijst en harde beschuit, dat het bestuur hun, onder voorwaarde van daarvoor te betalen, had toegestaan. Een der vreemde officieren, die op het oogenblik der bestorming mede de bres beklom, hoorde zich door een staf officier van den prins het beleedigend gezegde toevoegen: » Gij doet verkeerd, mijnheer, van u zoo aan de kogels bloot te stellen: zoo gij gekwetst wierd, zou niemand u opnemen. Het is hier uwe plaats niet." Echte gastvrijheid is geen kenmerkende karaktertrek van den Franschman. Deze is wel geneigd, om een hem aanbevolen vreemdeling in het koffijhuis een glas Bourdeaux aan te bieden; waar het er evenwel op aankomt, om met eene hongerige maag, een stuk brood met een vreemden gast te deelen, is de Franschman liever alleen.

Deze geenzins aangename ondervinding zal echter de bedoelde vreemdelingen niet beletten, dat zij bij hunnen terugkeer in het vaderland, jegens hunne landgenooten, met schitterende kleuren aan de dapperheid hulde doen, die het Fransche leger in Afrika bezielt. Zoowel de officieren als de soldaten heb-

ben bij dezen vel
gen volvoerd, die
te boven te gaan.
gedurende de vij
den van allerlei o
kwam om in de
een legertje, het
ming naauwelijks
zegevierde over
schier onverwinlij
andige woede de
van krijgshaftige
schap van het teg
van helden! Die
thans op nieuw
slagveld aldaar,
gen. (§)

Ik besluit hier
den schildering d
ik stipt aan de w
len allen getuigen
der gebeurtenisse
als laster en over

(§) Indien dit prof
wij dat Europa dit ge
den slag voor *Leipzig*

(†) Het schijnt ons
wezene daadzaken ste
waardig maken, en h
algemeene bekendheid
te zijn.

ben bij dezen veldtogt een lijden doorgestaan en dingen volvoerd, die de menschelijke krachten schijnen te boven te gaan. Zij waren even bewonderenswaardig gedurende de vijf vreesselijke regennachten, te midden van allerlei ontberingen, als toen het er op aankwam om in de bres te sterven. De heldenmoed van een legertje, hetwelk op het oogenblik der bestorming naauwelijks 5000 strijdbare manschappen telde, zegevierde over den tegenstand eener door de natuur schier onverwinlijk gemaakte rotsvesting, over de vijandige woede der elementen en over de geestdrijverij van krijgshaftige barbaren. Voorwaar, de jongelingschap van het tegenwoordige Frankrijk is een geslacht van helden! Die bekentenis legt de trotsche Arabier thans op nieuw af, en Europa zal, op het eerste slagveld aldaar, dit oordeel der barbaren bekrachtigen. (§)

Ik besluit hiermede de eenigzins wijdloopig geworden schildering dezer roemrijke onderneming. Dat ik stipt aan de waarheid getrouw gebleven ben, zullen allen getuigen, die, even als ik, toeschouwers der gebeurtenissen geweest zijn en vleijerij evenzeer als laster en overdrijving haten (†).

(§) Indien dit profetisch woord waar zal zijn, dan wenschen wij dat EUROPA dit getuigenis aflegge, zoo als het zulks deed na den slag voor *Leipzig* en te *Waterloo*

(†) Het schijnt ons toe dat innerlijke bewijzen op van elders bewezene daadzaken steunende, dit getuigenis aannemelijk en geloofwaardig maken, en het is hierom ook, dat wij dit verhaal meer algemeene bekendheid en bijzondere opmerking dachten waardig te zijn.

DRUKFOUTEN.

Bl.	4	reg.	25	staat *Kabaijen*	lees	*Kabylen.*
»	7	»	6	» *bedekte*	»	*bedekten.*
»	7	»	30	» *ie*	»	*in.*
»	14	»	2	» *welbe*	»	*welke.*
»	29	»	8	» *belangrijke*	»	*belagchelijke.*

Kabylen.
edekten.
n.
velke.
elagchelijke.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

